

Varningslarmsystem och övningar för hotsituationer

En kartläggning av hur skolor och
kommuner arbetar med detta idag

Ebba Thor

BRANDTEKNIK | LTH | LUNDS UNIVERSITET

EXAMENSARBETE
Brandteknik

**Varningslarmsystem och övningar för hotsituationer -
En kartläggning av hur skolor och kommuner arbetar med
detta idag**

Ebba Thor

Lund 2024

Titel:

Varningslarmsystem och övningar för hotsituationer - En kartläggning av hur skolor och kommuner arbetar med detta idag.

Title:

Emergency communication systems and drills for threat situations - A survey of how schools and municipalities currently address this.

Författare/Author: Ebba Thor

Report 5705

ISRN: LUTVDG/TVBB--5705--SE

Antal sidor/Number of pages: 71 (including appendix)

Illustrationer/Illustrations: 21

Sökord:

Antagonistiska hot, varningslarmsystem, övningar vid pågående dödligt våld, pågående dödligt våld, utrymning, inrymning

Keywords:

Antagonistic threats, emergency communication systems, drills for ongoing lethal violence, ongoing lethal violence, evacuation, invacuating

Abstract:

In recent years, the threat against establishments in Sweden's public environment has increased, especially towards religious congregations, streets, squares, and other densely populated areas. These attacks tend to result in incidents involving ongoing lethal violence.

The report examines how different establishments approach warning alarm systems and drills for threats involving ongoing lethal violence. The findings indicate diverse approaches among the establishments and a lack of clear general guidelines for these systems and drills. It is evident that further research is needed in this field, and this report can serve as a foundation for future studies.

© Copyright: Division of Fire Safety Engineering, Faculty of Engineering, Lund University, Lund 2024

Avdelningen för Brandteknik, Lunds tekniska högskola, Lunds universitet, Lund 2024.

Brandteknik
Lunds tekniska högskola
Lunds universitet
Box 118
221 00 Lund

www.brand.lth.se
Telefon: 046 - 222 73 60

Division of Fire Safety Engineering
Faculty of Engineering
Lund University
P.O. Box 118
SE-221 00 Lund
Sweden

www.brand.lth.se
Telephone: +46 46 222 73 60

Förord

Följande rapport är ett examensarbete vid Lunds Tekniska Högskola på Avdelningen för Brandteknik. Det är den avslutande delen för en fullbordad brandingenjörsutbildning och arbetet har genomförts i samarbete med MSB.

Arbetet har handletts av Håkan Frantzich, Universitetslektor på avdelningen och Petter Säterhed som extern handledare.

Ett speciellt tack riktas till:

- Handledare Håkan Frantzich, för all stöttning och feedback
- Extern handledare Petter Säterhed, för bra diskussioner och inputs
- Alla intervjudeltagare, utan er hade inga intervjuer kunnat genomföras
- Kollegor på enheten för säkerhet i offentlig miljö och enskildas beredskap, KA-SE på MSB

Lund, 2024

Ebba Thor

Sammanfattning

Hotbilden i Sverige mot verksamheter i så kallad offentlig miljö har sedan några år tillbaka ökat. Det gäller framför allt hot mot trossamfund samt på gator och torg, vid samhällsviktig verksamhet och i andra liknande miljöer med hög persontäthet. Attacker som kan uppstå har en tendens att generera händelser med så kallat pågående dödligt våld, PDV. I dagsläget finns tydliga regler och bestämmelser kring utrymning vid allvarliga händelser och utformning av utrymningslarm i bl.a.

Brandskyddsföreningens regler SBF 110:8 och 502:1 men efterfrågan för något liknande för andra typer av hotsituationer har ökat.

Syftet med rapporten är att genom en litteraturstudie och intervjuer öka kunskapen och förståelsen kring behovet av att etablera ett dedikerat varningssystem för olika typer av hotbilder. Rapporten strävar även efter att undersöka reaktionerna hos individer i sådana situationer, både under övningar och vid verkliga händelser. Målet är att kartlägga hur verksamheter redan idag arbetar med detta och presentera den nuvarande kunskapsnivån. Urvalet inför intervjuerna begränsades till skolor och mer renodlade kommunala verksamheter och resultaten från intervjuerna baseras enbart på insikter från dessa specifika typer av verksamheter.

För att säkerställa att en verksamhet har bra förutsättningar för att hantera en attack finns det flera åtgärder som kan vidtas. Det kan inkludera att skaffa en djupare förståelse för de fem faserna av ett attentat, dess struktur, gärningspersoner samt tidigare inträffade händelser. Att implementera fysiska säkerhetsåtgärder såsom byggnadstekniska skyddsåtgärder, varnings- och larmsystem samt etablera tydliga rutiner kan också förbättra verksamhetens förmåga att hantera en attack på ett effektivare sätt. Regelbunden övning och träning kan dessutom bidra till att förbättra hanteringen av eventuella incidenter.

Slutsatsen från rapporten visar att:

- Tydliga generella riktlinjer för varningslarmsystem och övningar saknas för verksamheter i Sverige men det finns råd till verksamheter i AFS 1993:2.
- Skolor och kommuner har kommit olika långt i arbetet kring antagonistiska hot men alla arbetar på något sätt med dessa frågor. Framför allt ligger de större kommunerna i framkant.
- Övningar har mestadels upplevts positiva men dessa bör vara målgruppsanpassade.
- Alla intervjuade skolor och kommuner har ett bra stöd till personer vid en eventuell händelse eller övning.

Summary

The threat scenario in Sweden against establishments in so-called public environments has increased over the past few years. This primarily concerns threats directed towards religious congregations, as well as public squares, streets, crucial societal infrastructures, and similar locations with high population density. Potential attacks tend to lead to incidents involving ongoing lethal violence, referred to as PDV (Pågående Dödligt Våld). Presently, exist clear regulations and directives concerning evacuations during severe incidents and the design of evacuation alarms, as outlined in, for instance, the Fire Protection Association's regulations SBF 110:8 and 502:1. However, there has been a growing demand for something similar addressing other types of threat situations.

The purpose of the report is, through a literature review and interviews, to enhance knowledge and understanding of the need to establish a dedicated warning system for various threat scenarios. The report also aims to investigate individuals' reactions in such situations, both during exercises and actual events. The goal is to map out how establishments currently address this issue and present the existing level of knowledge. The interview selection was limited to schools and more specific municipal entities, and the interview results are solely based on insights from these particular types of establishments.

To ensure that an establishment is well-equipped to handle an attack, several measures can be taken. This may involve gaining a deeper understanding of the five phases of an attack, its structure, perpetrators, and previous incidents. Implementing physical security measures such as building technical safeguards, warning and alarm systems, and establishing clear procedures can also enhance an establishment's ability to handle an attack more effectively. Regular practice and training can additionally improve the handling of potential incidents.

The conclusion from the report indicates that:

- Clear general guidelines for alarm systems and exercises are lacking for establishments in Sweden, although there are recommendations for establishments in AFS 1993:2.
- Schools and municipalities vary in their progress regarding antagonistic threats, but all are addressing these issues in some capacity. Particularly, larger municipalities are leading in this area.
- Exercises have generally been perceived as positive, yet they should be tailored to specific target groups.
- All interviewed schools and municipalities have good support systems in place for individuals during potential incidents or exercises.

Nomenklatur

Förkortningar

AFS	Arbetsmiljöverkets författningssamling
BBR	Boverkets byggregler
GTI	Global Terrorism Index
MSB	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
NCT	Nationellt centrum för terrorhotbedömning
PDV	Pågående dödligt våld
SBF	Svenska Brandskyddsföreningen
SIS	Svenska institutet för standarder
VMA	Viktigt meddelande till allmänheten

Innehåll

Förord.....	4
Sammanfattning	i
Summary	ii
Nomenklatur.....	iii
Förkortningar.....	iii
1 Inledning.....	1
1.1 Bakgrund	1
1.1.1 Attentatets fem faser.....	2
1.1.2 Inbyggd säkerhet	2
1.2 Syfte	2
1.3 Mål	3
1.4 Forskningsfrågor	3
1.5 Metod	3
1.6 Avgränsningar och begränsningar.....	3
2 Litteraturstudie	5
2.1 Upplägg	5
2.2 Antagonistiskt hot.....	6
2.3 Inträffade händelser.....	6
2.3.1 Newtown (USA), 2012.....	8
2.3.2 Trollhättan, 2015	8
2.3.3 Drottninggatan, 2017.....	8
2.3.4 Christchurch (Nya Zeeland), 2019	8
2.3.5 Malmö, 2022	8
2.4 Gärningspersoner.....	9
2.5 Attackens upplägg.....	9
2.5.1 Attentatsmetoder	9
2.5.2 Exempel på utsatta miljöer.....	10
2.6 Hantering av incidenter	11
2.7 Fysisk säkerhet	12
2.7.1 Sektionering.....	12
2.7.2 Brandcellsindelning.....	13
2.7.3 Utrymningsvägar	13
2.7.4 Utestängning.....	14
2.7.5 Inrymning till säkra rum.....	14
2.7.6 Utrymningslarm.....	14
2.7.7 Andra varningslarmssystem	15

2.8	Övning och träning.....	15
2.8.1	Uppfattning av övningar.....	15
2.9	Människors beteende vid fara.....	16
2.9.1	Människors beteende vid utrymning.....	16
2.9.2	Reaktioner på terrorattentat eller reaktioner som kan uppstå.....	17
2.9.3	Uppfattning av risk.....	18
2.9.4	Färger kopplat till risk och riskuppfattning.....	18
2.10	Regler och föreskrifter.....	20
2.10.1	Arbetsmiljöverkets författningssamling.....	20
2.10.2	Lag (2003:778) om skydd mot olyckor.....	21
2.10.3	Terrorhotbestämmelser.....	21
2.10.4	Lag (2023:407) om viktigt meddelande till allmänheten.....	21
3	Intervjuer.....	22
3.1	Urval.....	22
4	Resultat intervjuer.....	24
4.1	Skolor.....	24
4.1.1	Varningslarmsystem.....	24
4.1.2	Rutiner.....	25
4.1.3	Personalutbildning i PDV.....	25
4.1.4	PDV-övningar.....	26
4.1.5	Befintligt stöd vid eventuella PDV-händelser.....	27
4.2	Kommuner.....	28
4.2.1	Varningslarmsystem.....	28
4.2.2	Rutiner.....	28
4.2.3	Personalutbildning i PDV.....	29
4.2.4	PDV-övningar.....	29
4.2.5	Befintligt stöd vid eventuella händelser.....	30
5	Diskussion.....	32
5.1	Varningslarmsystem.....	32
5.2	Övningar och människors påverkan.....	33
5.3	Analys av forskningsmetod.....	33
6	Slutsats.....	36
7	Framtida forskning.....	38
	Referenser.....	39
	BILAGA A - Huvudfrågor.....	I
	BILAGA B - Intervjusvar.....	II
	Sammanställning av intervju med skolförvaltning (2 personer) och en säkerhetssamordnare större kommun i södra Sverige.....	II

Skolledning, medelstor kommun i västra Sverige.....	IV
Säkerhetssamordnare, medelstor kommun i västra Sverige.....	V
Skolledning, mindre kommun i södra Sverige.....	VI
Skolledning, medelstor kommun i östra Sverige.....	VII
Skolpersonal, medelstor kommun i östra Sverige.....	VIII
Skolledning, mindre kommun i västra Sverige.....	IX
Skolpersonal, mindre kommun i västra Sverige.....	X
Kommunledning, mindre kommun i västra Sverige.....	XI
Säkerhetschef, mindre kommun i västra Sverige.....	XII
Skolförvaltning, skolkoncern hela Sverige.....	XIII
Säkerhetschef, större kommun i södra Sverige.....	XIV
Skolledning och personal, skola från en skolkoncern, medelstor kommun i västra Sverige (5 intervjuade personer).....	XVI

1 Inledning

Under de senaste åren har hot riktade mot olika verksamheter ökat och flera initiativ har inletts, bland annat av Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB), för att främja ökad trygghet och säkerhet i offentliga platser med stort antal människor. Enligt presentationen från Justitiedepartementet (2017) bestod arbetsuppgifterna av att:

”Kartlägga ansvarsförhållanden mellan berörda aktörer, sammanställa väsentliga risker och sårbarheter, samla och sprida kunskap inom området och att ge nationell vägledning för de skyddsåtgärder som behöver vidtas.”

I enighet med Eriksson (2021) har säkerheten i offentliga miljöer intensifierats genom implementering av åtgärder mot terrorism och potentiella hot. Diverse former av varningssystem, såsom inrymningslarm, har införts i olika typer av verksamheter. Särskilt inom offentliga områden för att möta den ökade hotbilden. Trots behovet av sådana åtgärder saknas det emellertid ett enhetligt styrdokument eller rekommendationer som reglerar dessa varningssystem, vilket finns för exempelvis utrymningslarm enligt Brandskyddsföreningens regler, SBF 110:8 och 502:1 (Brandskyddsföreningen, 2016a; 2016b).

1.1 Bakgrund

Den ökade hotbilden utifrån antagonistiska händelser är idag främst riktad mot trossamfund, gator och torg, samhällsviktig verksamhet och andra liknande miljöer med hög persontäthet (MSB, 2023a). Vid sådana antagonistiska händelser kan gärningspersonen använda extremt våld, vilket resulterar i pågående dödligt våld, PDV. MSB har tagit fram riktlinjer för att hantera dessa situationer med nyckelorden "fly, sök skydd & larma". Dessa riktlinjer syftar till att ge kunskap om hur en situation med pågående dödligt våld bör hanteras (2019a; 2023a; 2023b).

En så kallad PDV-situation innebär en situation med pågående dödligt våld. Detta kan innefatta både terrorattacker och andra typer av attentat och riktar sig oftast mot flera personer i publika miljöer. Sammanfattningsvis är en PDV-situation en händelse med grovt våld och den avbryts vanligtvis först av någon annan än gärningspersonen. Begreppet är inte ett absolut begrepp utan det omfattar en rad av händelser (MSB, 2018).

Vid en antagonistisk händelse som exempelvis ett attentat kan det krävas andra typer av åtgärder och hanteringen av sådana incidenter skiljer sig för de som uppstår vid exempelvis brand. Brand har varit en företeelse som existerat genom alla tider och idag finns det utvecklade metoder för att till exempel upptäcka brand i dess tidiga skede, analysera brandförlopp och etablera rutiner för att hantera eventuella bränder på olika verksamheter. Samtidigt har hotet från antagonistiska handlingar och attentat ökat. Instruktioner och rutiner för att hantera sådana typer av händelser har inte utformats på samma omfattande sätt som de för brandincidenter.

Att jämföra brandincidenter med olika former av attentat är relevant då omfattande forskning har genomförts kring mänskligt beteende vid utrymning vid brandtillbud, vilket kan tillämpas vid olika utrymningsituationer. Det finns etablerade larmsystem för brandtillbud som är resultatet av forskning kring exempelvis vad varningsmeddelanden bör inkludera för att individer ska förstå innebörden av varningen och detta är också viktigt vid ett eventuellt attentat.

Brand är en stationär händelse som man kan fly ifrån och det finns etablerade metoder för hur en brand ska hanteras och hur arbetsgivare ska utbilda sin personal o.s.v. Men vid ett attentat där det finns en gärningsperson är det ett rörligt hot som kan ändra riktning och det är inte lika förutsägbart som en brand. Det innebär att det är svårare att fly från detta och då kan det krävas andra former av åtgärder som exempelvis inrymning eller utestängning. Inrymning kan enkelt beskrivas som att söka skydd inuti byggnaden istället för att utrymma medan utestängning kan ske vid hot utifrån och det innebär att dörrar låses och fasaden används som ett skydd (MSB, 2019; 2023a; 2023b).

Byggnader är idag grundade på BBR:s regler kring många av egenskapskraven som byggnader ska uppfylla. Ett exempel är brandskydd där bestämmelser kring bland annat utrymningsvägar och utrymningslarm finns. Dagens skyddsåtgärder för brand är främst automatiska detektionssystem och utrymningslarm. Utrymningslarm är starkt sammankopplat med bränder men i både AFS (2020) och SBF 110:8 (2016a) står det att ett utrymningslarm ska påvisa fara.

1.1.1 Attentatets fem faser

För att ännu bättre kunna försvåra eller hantera ett attentat kan det vara en fördel att förstå hur ett attentat kan vara uppbyggt. Attentat planeras ofta länge innan det genomförs och det kan vanligtvis delas in i fem faser, se Figur 1.

Figur 1. Beskrivning av en schematisk modell över ett attentats faser (MSB, 2023a; MSB, 2019).

Målvalet kopplas ofta till något gärningspersonen känner till, har en relation till eller liknande. Det kan finnas en symbolik med målet eller att det är en plats eller verksamhet som gärningspersonen passerar. Planeringen innefattar att säkerhetsnivå och sårbarheter identifieras och det kan ske på många olika sätt. Övningen som gärningspersonen gör kan innebära att förutse möjliga utfall av attentatet och de problem eller respons som då kan uppstå. Själva attacken, det vill säga genomförandet, sker snabbt och är vanligtvis över på några få minuter. Efter attentatet kan gärningspersonen själv driva på uppmärksamheten genom användning av sociala medieplattformar eller genom att skapa och sprida foto- och filmmaterial kring händelsen (MSB, 2023a; National Threat Assessment Center, 2019).

Ett terroristattentat kan resultera i omfattande skador och en hög dödssiffra, då en av gärningspersonens vanliga målsättningar är att orsaka maximal skada. Dödsfall inträffar oftast inom en kort tidsram, vanligtvis inom 15 minuter från attentatets början (Eriksson, 2021). Det vanligaste scenariot involverar en ensam gärningsperson som besitter god kännedom om platsen och som är beredd att offra sitt eget liv om det behövs. Ofta används enkla medel och metoder vid utförandet av attentat som exempelvis skjutvapen eller hugg- och stickvapen (Eriksson, 2021; Blair & Schweit, 2014; National Threat Assessment Center, 2019; NCT, 2023; MSB, 2018).

1.1.2 Inbyggd säkerhet

Ytterligare ett sätt för att skapa bättre möjlighet att hantera ett attentat är att byggnader kan ha ett fysiskt och inbyggt skydd. Fysiskt skydd i byggnader och infrastrukturer kan vara hinder som pollare, staket, förstärkt glas eller dörrar samt byggnader eller platsers layout (ProtectUK, 2022). Detta kan även vara ett sätt att avskräcka en gärningsperson till att välja den mer skyddade verksamheten som sitt mål och istället välja ett enklare mål (MSB, 2023a).

SafeCi (2021) har presenterat tre huvudmål för att minska risken för attentat och dessa är:

- *Minska attraktionskraften hos offentliga platser som potentiella attackmål*
- *Öka motståndskraften mot alla möjliga former av terroristattacker*
- *Stärka motståndskraften i händelse av en attack*

För att en byggnad ska ha en effektiv fysisk säkerhet bör den enligt Gundry (2016) ha en pålitlig och tillräckligt tidig detektion av händelser. Personer i byggnaden samt uttryckningspersonal ska larmas så tidigt som möjligt och fördröjande element ska finnas för att sakta ner gärningspersonens intrång samt skapa tid för utryckningspersonal att hinna fram.

Ett sätt så att personer i byggnaden kan larmas är att verksamheten har ett eget varningslarmsystem. Det kan vara utformat på olika sätt exempelvis ett utrymningslarm enligt SBF 110:8, olika aktörers applikationer eller överfallslarm (MSB, 2023b; Arbetsmiljöverket, 1993). Vid större händelser som sker kan personer i verksamheter eller områden larmas via ett så kallat ”viktigt meddelande till allmänheten”, VMA (Försvarsdepartementet, 2023).

För att komma till en underbyggd slutsats i arbetet krävs det en grundlig förståelse för hur ett attentat är uppbyggt och vilket inbyggt skydd som kan skapa bättre förutsättningar för utsatta personer.

1.2 Syfte

Syftet med arbetet är att öka kunskapen och förståelsen kring varför ett eget varningslarm för andra typer av hotsituationer bör upprättas samt hur personer i dessa situationer reagerar på övningar eller riktiga händelser.

1.3 Mål

Målet med arbetet är att sammanställa hur olika verksamheter redan arbetar med egna varningslarmsystem eller övningar samt personers upplevelser som deltagit i övningar eller upplevt riktiga händelser. Målet är även att kartlägga området som det ser ut just nu, d.v.s. hur kommuner och verksamheter redan arbetar med varningslarmsystem och övningar.

1.4 Forskningsfrågor

Arbetet avser att svara på följande frågeställningar:

- Hur kan ett varningslarm för hotsituationer vara utformat?
- Hur kan övningar kring hotsituationer och/eller larm fungera?
- Hur påverkas människor av dessa övningar eller faktiska hotsituationer jämfört med brandtillbud?

Forskningsfrågorna avses att besvaras genom att undersöka hur verksamheter redan arbetar med egna varningslarmsystem och övningar vid hotsituationer.

1.5 Metod

För att besvara frågeställningarna ovan har arbetet varit uppdelat i ett antal steg. Första steget i arbetet var att förtydliga de frågeställningar som arbetet syftar att besvara. När dessa och syftet med arbetet var formulerat påbörjades en litteraturstudie. Målet med litteraturstudien var att undersöka och dokumentera tidigare forskning kring varningslarmsystem, övningar vid hotsituationer samt hur människor påverkats av övningar eller inträffade händelser. Sökord kopplade till frågeställningarna användes på olika söktjänster och databaser för att hitta lämpligt och relevant material, se avsnitt 2.1.

Parallellt med litteraturstudien strukturerades en intervjumall med frågor som syftade till att kartlägga hur skolor och kommuner i Sverige arbetar med förebyggande åtgärder kopplat till hotsituationer. Exempel på frågor är om verksamheterna har varningslarmsystem för andra typer av hot än brand, huruvida personal får genomgå utbildningar eller övningar kopplat till PDV-händelser eller andra hotsituationer och vilka rutiner som då finns. Processen för arbetet beskrivs i Figur 2.

Figur 2. Flödesschema som beskriver arbetsprocessen.

1.6 Avgränsningar och begränsningar

Rapporten kommer endast ta hänsyn till verksamheter som skolor, hörsalar, aulor, restauranger och varuhus m.m. Detta eftersom dessa har större sannolikhet att drabbas och statistik visar att dessa har en överhängande risk för att drabbas (MSB, 2023a).

Antal personer som utför en handling kommer att begränsas till en ensam person som benämns *gärningsperson*.

Intervjudeltagare har valts ut utifrån verksamhet, geografisk placering i Sverige samt storleken på kommunen men har begränsats på grund av tidsaspekten för arbetet. Skolor och kommunverksamheter valdes som två verksamheter att undersöka i arbetet. Detta innebär att intervjuerna inte är heltäckande för Sverige utan det är endast ett stickprov och resultat kommer endast spegla stickprovet.

2 Litteraturstudie

Grunden till arbetet lades genom att fastställa vilken forskning och vilka slutsatser som tidigare gjorts. Detta gjordes genom en litteratursökning på några databaser och söktjänster.

2.1 Upplägg

Litteraturstudien började med en undersökning av söktjänster och databaser. Valet av dessa grundades på använda databaser från tidigare examensarbete på Lunds Tekniska Högskola. De granskade arbeten bygger på den vetenskapliga metodiken och det gör att validiteten för dessa är goda (Höst, Regnell, & Runesson, 2006). Databaser och söktjänster presenteras i Tabell 1 och de sökord och sökreferenser som användes i sökningen kan ses i Tabell 2. Sökord och fraser är kopplade till frågeställningarna för att få fram relevant litteratur.

Tabell 1. Databaser och söktjänster som användes i arbetet.

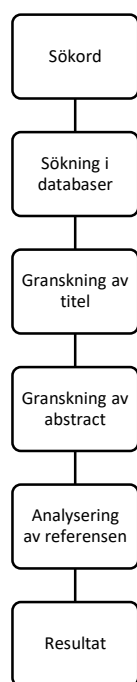
Databas
LUBsearch
Google Scholar
MSB
MSB Bibliotek
Google

Tabell 2. Sökord och fraser som använts i litteraturstudien.

Engelska	Svenska
<i>active shooter</i>	<i>beteendevetenskaper</i>
<i>alarm</i>	<i>applikations-varningssystem</i>
<i>anxiety</i>	<i>brandlarm</i>
<i>decision making</i>	<i>inrymningslarm</i>
<i>drills</i>	<i>skolor</i>
<i>emergency communication systems</i>	<i>säkerhet</i>
<i>fire alarm</i>	<i>terrorism</i>
<i>invacuation buildings</i>	<i>utrymning</i>
<i>invacuation procedures</i>	<i>utrymningslarm</i>
<i>lockdown drills</i>	
<i>schools</i>	
<i>time pressure</i>	

Eftersom sökorden var väldigt breda och genererade många träffar vid litteratursökningen behövde antalet träffar minskas. Detta gjordes till en början genom att söka på fler av sökreferenserna tillsammans. Även där innebar det många träffar och då ändrades sökningen till att endast söka på referenser med de olika sökreferenserna i titlarna. I några enstaka fall krävdes även en utsortering på vilket årtal referensen utkom. Då ändrades tidigaste årtal till 2000 eller tills ett hanterbart antal referenser fanns kvar. Anledningen till att samma ord inte används på svenska och engelska var också på grund av träffresultat.

När detta var gjort kunde antalet träffar hanteras på ett bättre sätt. Steg ett var att läsa igenom de olika titlarna på träffarna och markera de som verkade relevanta. De markerade öppnades senare och sammanfattning och innehållsförteckning lästes igenom på de som var rapporter och de referenser som var artiklar eller liknade skummades igenom. Processen visas i Figur 3.

Figur 3. Beskrivning av arbetsgången vid urval av relevanta referenser.

Relevanta ämnesområden för arbetet baserades på sökord och fraser från litteratursökningen och listades upp. Dessa var:

- Antagonistiskt hot – *definition*
- Inträffade händelser – *nationellt och internationellt*
- Gärningspersoner – *tillvägagångssätt, tänkbara mål*
- Attackens upplägg – *ingående delar, konsekvenser, statistik*
- Hantering av incidenter – *fysisk säkerhet, larm, utrymningsvägar, inrymning, säkra rum osv.*
- Övning och träning – *tidigare forskning*
- Människors beteende vid fara – *känslor, uppfattning*
- Regler och föreskrifter – *vad är det som gäller juridiskt?*

Följande avsnitt introducerar antagonistiskt hot som begrepp samt tidigare forskning kopplat till rapporten.

2.2 Antagonistiskt hot

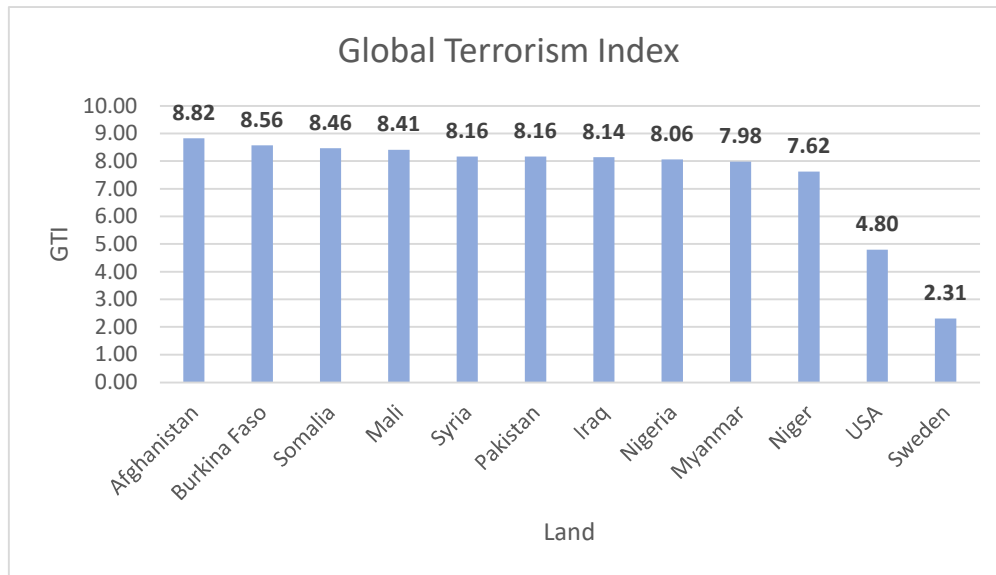
Hot som är antagonistiska är hot som har en avsikt av illvilja och i rapporten hanteras illegala hot. Hoten kan komma från organiserad brottslighet, terrorister eller regelstridiga förband och är inte bara hot om terrorism utan även hot om stöld och sabotage. Ett hot kan definieras som i 1995 års *Hot- och riskutredning* som en förändring av en risk där den ”*latenta risken har blivit akut, d.v.s. övergått i ett hot*” (SOU 1995:19). Avsikten hos den som planerar eller utför ett attentat är avgörande för att det blir en antagonistisk händelse (MSB, 2010; 2023a; Polismyndigheten, 2022). En person som utför eller planerar ett terror- eller antagonistiskt attentat har avsikt att bl.a. skapa en allvarlig fruktan hos personer eller skada viktig verksamhet i ett land som statliga organisationer, samhällsviktig verksamhet eller infrastruktur etc. (Justitiedepartementet, 2022; SOU 1995:19).

2.3 Inträffade händelser

Tidigare har det inträffat antagonistiska och terroristiska händelser i hela världen och också i Sverige. Antagonistiska händelser kan i värsta fall leda till allvarlig skada för säkerheten i Sverige (SOU 1995:19, 1995). Påverkan av terrorism för olika länder kan beskrivas av ”Global Terrorism Index, GTI”. Det är baserad på en omfattande studie av IEP (Institute for Economics & Peace) kring effekterna av terrorism för de flesta av världens länder och täcker in 99,7

procent av befolkningen. GTI finns på en skala mellan 0–10 där 0 innebär en opåverkan av terrorism och 10 är den högsta mätbara effekten av terrorism. Indexvärdet baseras på ett femårigt medelvärde av antal incidenter, dödsfall, skadade och gisslan.

Sverige låg under 2022 på ett värde på 2.31 medan ett land som USA hade GTI-värde på 4.8. De länder som har högst ligger över 8 i index vilket visas i Figur 4 (Institute for Economics & Peace, 2023).

Figur 4. GTI för de 10 med högsta värde samt USA och Sverige (Institute for Economics & Peace, 2023).

Det som också presenteras i rapporten är att under 2022 minskade dödsfallen från tidigare år men det visade sig dock att varje attack är mer dödlig. Det är första ökningen av dödlighet på flera år (Institute for Economics & Peace, 2023).

I Sverige har det inträffat flera attentat och attacker som har utförts under pågående dödligt våld (Aftonbladet, 2022; Nordblad, Vickhoff, & Grunér, 2022; Aftonbladet, 2017; Wikipedia, 2020; MSB, 2018). De största presenteras i Tabell 3.

Tabell 3. Sammanställning av inträffade attentat i Sverige, attentatsmetoder och konsekvenserna av attentaten.

Attentat	År	Attentatsmetod	Plats	Antal drabbade
Amaltheadådet	1908	sprängning	Malmö	1 död & 23 skadade
Attentatsförsök mot ryska tsaren	1909	skjutvapen	Malmö	Gärningspersonen tog sitt eget liv
Mordbrandsattentat mot Norrskensflamman	1940	sprängning	Luleå	5 döda & 5 skadade
Attack mot Jugoslaviens ambassad	1971	skjutvapen	Stockholm	1 död & 3 skadade
Flygplanskapning	1972	skjutvapen	Malmö	-
Gisslandrama på västtyska ambassaden	1975	skjutvapen	Stockholm	4 döda
Skottlossning i Falun	1994	skjutvapen	Falun	7 döda
”OS-bombaren”	1997	outlöst sprängning	Stockholm	-
”Självordsbombaren”	2010	sprängning	Stockholm	endast gärningspersonen dog
Attack på gymnasieskolan Kronan	2015	stickvapen	Trollhättan	4 döda (inklusive gärningspersonen) & 2 skadade
Fordonsattack på Drottninggatan	2017	fordon som vapen	Stockholm	5 döda & 10 skadade

Attack på en högstadieskola	2021	stickvapen	Eslöv	1 skadad
Attack på NTI-gymnasiet	2022	stickvapen	Kristianstad	2 skadade
Attack på Malmö Latinskola	2022	hugg- och stickvapen	Malmö	2 döda

Några av attentaten som skett i Sverige och några i andra delar av världen presenteras i följande avsnitt. De valdes utifrån attackmetod, målval och geografisk placering.

2.3.1 Newtown (USA), 2012

Skolattack, skjutvapen

En av USA:s mest dödliga skolskjutningar är den på Sandy Hook Elementary School i Newtown, Connecticut under 2012. Utfallet blev 26 döda och två skadade. Efter gärningen avslutade gärningspersonen sitt eget liv. När skolpersonal misstänkte att det var ett attentat på skolan vidtog de omedelbara åtgärder enligt sina rutiner och försökte söka skydd för sina elever och sig själva samt att barrikadera dörrar. Attacken varade i cirka fem minuter och gärningspersonen hann avlossa 154 skott (Michael, 2013).

2.3.2 Trollhättan, 2015

Skolattack, stickvapen

En av de första skolattentaten i Sverige var 2015 på gymnasieskolan Kronan i Trollhättan. Då var det en maskerad man som attackerade personer med ett svärd på skolan. Det var ett antal skadade och totalt fyra personer som avled inklusive gärningspersonen. Han avled till följd av skottskador från självförsvarsskott från polis. Kronan är en benämning på en mötesplats som består av bland annat en skola med årskurs F-9, fritidsgård, bibliotek och kafé. Personalen på Kronan agerade och larmade så fort de kunde trots brister i rutiner och planer. Agerandet bestod av att hänvisa att låsa in sig och larma (MSB, 2016).

Staden kallade in sin krisorganisation som fanns som stöd till de drabbade, gav information till allmänhet och media och försökte återställa berörda kommunala verksamheter. MSB (2016) ansåg att det fanns en stor möjlighet för andra kommuner att ta lärdom av händelsen.

2.3.3 Drottninggatan, 2017

Offentlig miljö, fordon som vapen

I april 2017 körde en person in en lastbil på en gågata i Stockholm och utfallet blev 14 skadade människor och fem döda. Dådet ses som ett terrorattentat eftersom personen var knuten till en terrororganisation (Nationella operativa avdelningen, 2017).

2.3.4 Christchurch (Nya Zeeland), 2019

Attack mot trossamfund, skjutvapen

En gärningsperson med skjutvapen gick till attack mot två moskéer i Christchurch, Nya Zeeland, år 2019. Händelseförloppet var snabbt och en tredje moské var ytterligare ett mål för gärningspersonen men han blev gripen av polis efter den andra. Offren var gudstjänstbesökare i de två moskéerna och dödstalet blev totalt 51 personer. Gärningspersonen hade planerat detta i två år och live-sände det via en hjälmkamera (SVT, 2019; BBC, 2020).

2.3.5 Malmö, 2022

Skolattack, hugg- och stickvapen

En sen eftermiddag på Malmö Latinskola 2022 går en gärningsperson till attack mot två lärare med en hammare, yxa och kniv. De får allvarliga skador och avlider till följd av dessa. Gärningspersonen var en elev på skolan som erkände gärningen (Aftonbladet, 2022).

2.4 Gärningspersoner

Hur gärningspersoner väljer sina mål, agerar eller planerar sina attacker kan vara bra att känna till för att hantera ett attentat. Tänkbara mål för gärningspersoner är främst stora folksamlingar som är kända sedan tidigare eller som gärningspersonen på något sätt har en koppling till. MSB (2023a) presenterar fyra generella faktorer som kan påverka en gärningspersons beslut:

- Avsaknad av skyddsåtgärder
- Konsekvens av ett attentat
- Symbolik
- Exponering

Bristen på skyddsåtgärder kan visa sig exempelvis genom att synliga brister i skyddet finns som kan leda till ett enkelt sätt att utföra ett attentat. Hur stor chans gärningspersonen ser sig ha för att lyckas med sin handling påverkar mycket likaså hur stora konsekvenser det får på verksamheten eller samhället. Ofta har gärningspersonen som mål att så många som möjligt mister livet. Verksamheten eller platsen kan ha ett symboliskt värde som också kan spela in vid målvalet. Den sista faktorn, exponering, handlar mycket om hur stor chans det är att attentatet kommer få stor uppmärksamhet samt om gärningspersonen har personliga åsikter om något så kommer dessa också synas i media (MSB, 2023a). Målen väljs troligen utifrån religion, läggning eller arbetsposition visar NCT (2023).

2.5 Attackens upplägg

Attacken genomförs som tidigare nämnts troligtvis under en kort tidsperiod, med enkla attentatsmetoder och gärningspersonen har valt ut ett mål. MSB (2018) har presenterat både nationella och internationella erfarenheter kring PDV-attacker. Dessa beskrivs som småskaliga eller storskaliga. En småskalig händelse är den där ett fåtal gärningspersoner med enkla medel och de storskaliga är flera gärningspersoner med framför allt skjutvapen. De större kan vara flera attacker som är sammankopplade men det som är gemensamt oavsett hur många gärningspersoner som genomför attacken är:

- Gärningspersonen kommer troligtvis vara benägen att offra sitt eget liv
- Attackerna är starkt riktade mot specifika personer eller stationära mål
- Attackerna varar sällan mer än 15 minuter
- Antalet skadade eller döda är ofta många

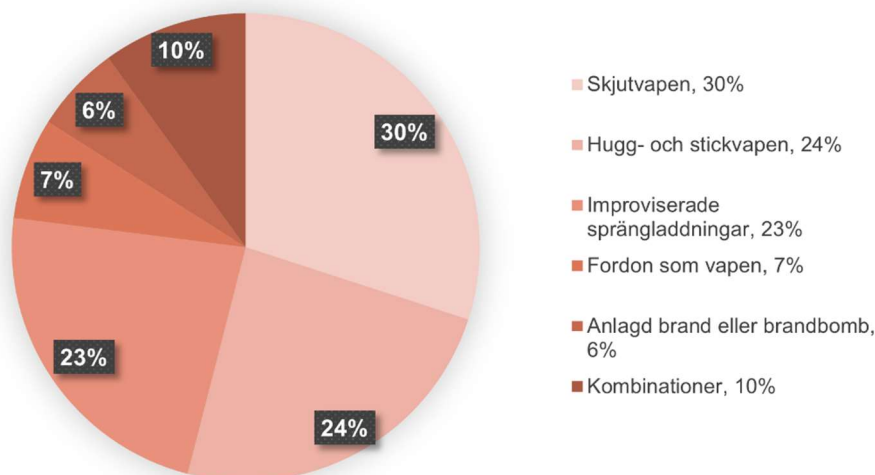
(Blair & Schweit, 2014; National Threat Assessment Center, 2019; NCT, 2023; MSB, 2018)

Vanliga attentatsmetoder och utsatta miljöer beskrivs mer ingående i följande avsnitt.

2.5.1 Attentatsmetoder

Det finns mer eller mindre vanliga attentatsmetoder som en gärningsperson kan ta till. De vanligaste metoderna för attentat hittills har sammanställts och publicerats av MSB (2023a) och dessa visas i Figur 5.

Attentatsmetoder

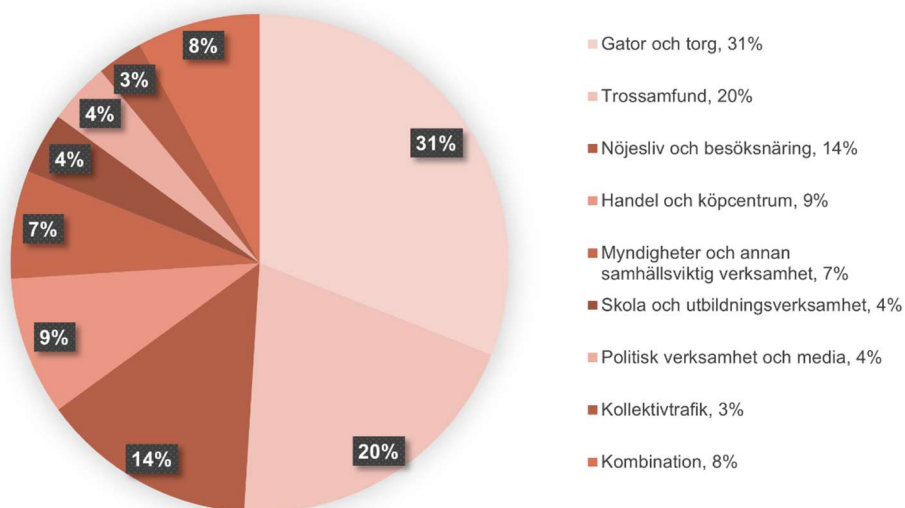
Figur 5. Sammanställning av de vanligaste attentatsmetoderna hittills (MSB, 2023a).

De tre vanligaste metoderna är skjutvapen, hugg- och stickvapen samt improviserade sprängladdningar. Dessa tre tillsammans utgör nästan 80% av alla attentatsmetoder.

2.5.2 Exempel på utsatta miljöer

Miljöer och verksamheter har olika stor utsatthet när det gäller antagonistiska hot. MSB har sammanställt andelen attentat i olika utsatta miljöer under en studie på cirka 200 terrorattentat i västvärlden under 2013–2020 och presenteras i Figur 6.

Andel attentat i olika utsatta miljöer

Figur 6. Statistik från 2013–2020 på cirka 200 genomförda terrorattentat i västvärlden (MSB, 2023a).

Det vanligaste var attentat på *gator och torg*, mot *trossamfund* samt *nöjesliv och besöksnäring*. Det samtliga platser har gemensamt är att det rör sig mycket människor på platserna eftersom det är främst mjuka mål som människor gärningspersoner vill komma åt (MSB, 2023a; NCT, 2023). Trots att skolor endast utgör fyra procent är det intressant att undersöka det eftersom det är en personalgrupp som har ansvar för minderåriga.

2.6 Hantering av incidenter

Det finns olika sätt att hantera incidenter vilket kan göras både innan, under och efter en händelse. I detta avsnitt beskrivs förutsättningar för att en verksamhet ska kunna hantera en attack. MSB (2023b; 2019) har presenterat olika åtgärder som bör vidtas vid väpnade attacker och de är bland annat:

- Möjlighet till sektionering
- Möjlighet till utrymning
- Möjlighet till utestängning
- Möjlighet till säkra rum
- Varningssystem och utrymningslarm för brand
- Utformning av entréer
- Fasader och interiör utformning
- Snabb respons från polis eller annan säkerhetspersonal

De som berör examensarbetet främst är de sex första och därför kommer inte de två sista vara relevanta.

Genom att också känna till attentatets faser och hur gärningspersonens process går till skapas möjligheter att störa gärningspersonen genom åtgärder för att avskräcka, upptäcka, försvåra eller hantera ett attentat (MSB, 2023a; Säkerhetspolisen, 2019). Det kan schematiskt visas som i Figur 7.

Figur 7. Beskrivning av de åtgärder som kan behövas för att avbryta en attack (MSB, 2023a).

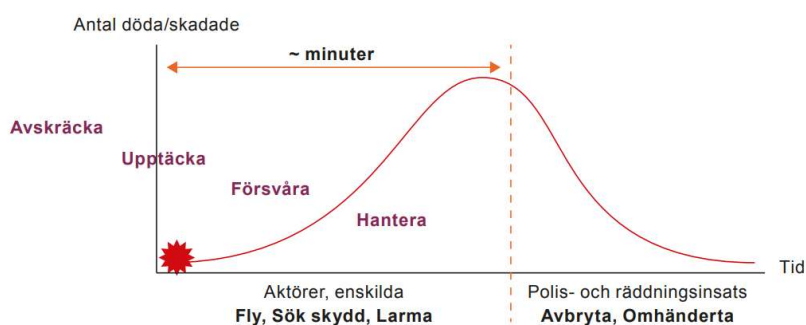
Genom att avskräcka en potentiell gärningsperson kan man hindra personen från att genomföra ett angrepp då upplevelsen att risken att misslyckas är för hög. Det kan bero på att säkerhetsåtgärderna är för svåra att överkomma eller att gärningspersonen saknar tillräcklig information för att bedöma sina möjligheter till framgång. En avskräckande effekt kan uppnås genom att begränsa informationen om byggnadens eller objektets skyddsvärde (MSB, 2023a).

Om avskräckande metoder misslyckas är det viktigt att ha förmågan att upptäcka eller observera när ett attentat planeras eller påbörjas. Att upptäcka ett attentat i ett tidigt skede ökar möjligheterna att minimera dess effekter. En potentiell gärningsperson har ofta tendensen att göra sig synlig eller agera innan ett attentat, vilket innebär att det kan finnas möjligheter att identifiera personen innan ett attentat inträffar.

Försvåra handlar om att implementera åtgärder som kan innebära att det tar längre tid för en gärningsperson att nå sitt mål eller forcera en byggnad. Det kan göra att polis hinner komma till platsen eller attentatet på något sätt kan fördröjas för att minska konsekvenserna.

Att hantera ett attentat innebär att stödja individers förmåga att fly eller söka skydd samt att vidta åtgärder för att snabbt ingripa och avbryta ett attentat för att minimera dess effekter. Snabb upptäckt, larm och reaktion ökar möjligheterna att avbryta ett attentat innan det orsakar omfattande skador (MSB, 2023a).

För att skapa en tydligare förståelse kring var i attacken de olika åtgärderna kan implementeras kan attentatet beskrivas som en tidslinje där konsekvenserna över tid presenteras. Som nämnt tidigare sker dödsfall vanligast inom de första 15 minuterna och tidslinjen presenterar också var flest dödsfall sker vid ett attentat. Detta har gjorts av MSB och visas i Figur 8.

Figur 8. Beskrivning av var åtgärder kan implementeras i ett attentat. Illustration: (MSB, 2023b; Eriksson, 2021).

Attentatets början visas som en ”explosion” och funktionen beskriver därefter antalet skadade/döda som en funktion av tiden. Avskräckande åtgärder sker innan attentatets början och att upptäcka gärningspersonen kan ske lite innan attentatets start men det kan också vara senare. När attentatet har upptäckts gäller det att försvåra för gärningspersonen och när attentatet slutat eller avbrutits måste situationen hanteras på ett bra sätt. Innan kurvan når sin topp ska personer fly, söka skydd och larma och när polis eller annan myndighet kommer på plats ska attentatet avbrytas och personer omhändertas (MSB, 2023b; Eriksson, 2021).

Vid en PDV-händelse finns det rekommendationer som innebär fly, sök skydd och larma (MSB, 2019; 2023a; 2023b).

Fly. Prioriteringen är alltid att fly från faran och detta innebär att i första hand undvika och avlägsna sig från faran om det kan göras utan att riskera att hamna i ännu större fara. Vid ett attentat är det rekommenderat att undvika att samlas vid en förutbestämd samlingsplats, eftersom den kan vara en osäker plats.

Sök skydd. När det inte finns något säkert alternativ att fly till är det viktigt att aktivt söka skydd. Det bästa är att hitta ett säkert rum och därifrån låsa och barrikadera dörrarna. Ta skydd nära golvet och helst bakom något robust för extra skydd. Om det finns fönster i rummet, dra för gardinerna och släck lamporna för att minska insynen och göra det svårare för en potentiell angripare att komma in.

Larma 112 ska göras så fort som möjligt efter vidtagna åtgärder som fly eller sök skydd. Meddela allt kring händelsen till larmoperatören men skilj på vad som är fakta och vad som är gissningar eller egna bedömningar.

Om olyckan är framme och situationen kräver våld finns den så kallade *nödvärnsrätten* som innebär att våld får användas i självförsvar om det inte finns några andra åtgärder att ta till. Det ska vara den absolut sista utvägen men i värsta fall kan det vara skillnad mellan liv och död (MSB, 2019; 2023a; 2023b).

2.7 Fysisk säkerhet

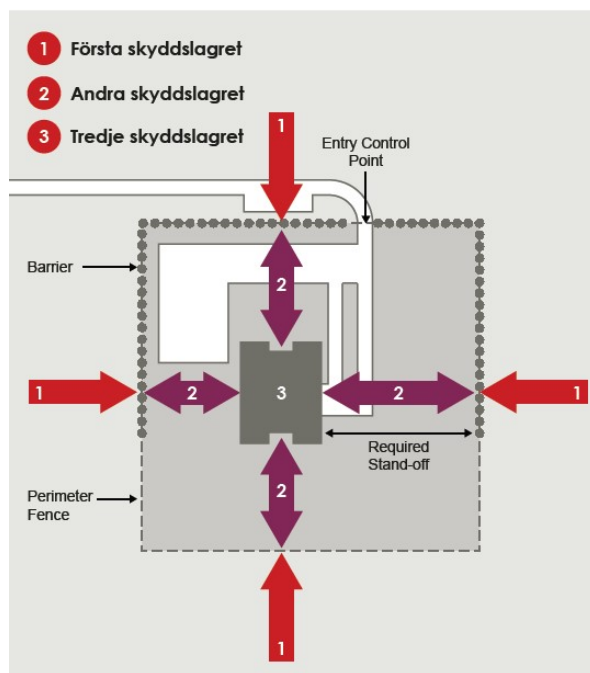
Åtgärder som kan göras innan en attack sker handlar om att avskräcka, upptäcka och försvåra för en gärningsperson, se Figur 7 och det kan vara i form av fysisk säkerhet. Det skapar en grundförutsättning för att lyckas med dess totala säkerhet. Fysisk säkerhet kan definieras på olika sätt men det syftar främst till att tillträde till byggnader och områden regleras. Det syftar även till att byggnadsteknik, säkerhetsteknik och rutiner för personal ska motverka skadlig inverkan på byggnader. Fysiska skydd får dock inte innebära att flyende personer stängs inne (Säkerhetspolisen, 2019; MSB, 2023a).

2.7.1 Sektionering

Att dela upp en byggnad i olika sektioner kan innebära att det försvårar inträngning av en eventuell gärningsperson. Det innebär också att den fysiska säkerheten systematiseras vid antagonistiska hot (Säkerhetspolisen, 2019). Det kan vara åtgärder som låsta dörrar som då behöver brytas upp eller forceras på något vis för att sedan kunna passeras. Att ha en säkerhetsmässig fysisk uppdelning skapar fördröjning vid ett attentat eftersom det då är fler utrymmen som är låsta och inte tillgängliga för allmänheten (MSB, 2023b).

Ett sätt att försvåra inträngning i en byggnad är att upprätta tre skyddslager, se Figur 9. Dessa kan vara en naturlig sektionering av byggnaden där det kan krävas olika behörigheter för att komma förbi de olika lagren. Ett sätt att

sektionera kan då vara att för varje skyddslagret krävs en högre behörighet. Mer skyddsvärda verksamheter eller rum bör placeras längre in i byggnaden i exempelvis tredje skyddslagret och därmed öka de försvårande åtgärderna (MSB, 2023a). Det kan också finnas rutiner för besökare till verksamheten. Då kan dess behörighet kontrolleras i form av exempelvis ID-kort och deras besök måste anmälas vid ankomst (Säkerhetspolisen, 2019). Behörighetskontrollen kan vara placerad innan det första skyddslagret eftersom då förhindras obehöriga tillträde till alla delar av byggnaden. Det kan också finnas barriärer runt det första skyddslagret som förhindrar en gärningsperson att komma intill fasaden eller minska insynen i byggnaden för att minska gärningspersonens kunskap om byggnadens utformning.

Figur 9. Beskrivning av hur en verksamhet kan delas upp i tre olika skyddslager. Illustration: (MSB, 2023a).

Att ha rutiner för verksamhetens personal är ytterligare en viktig aspekt för att kunna hantera en incident. Det kan vara rutiner kring vad som ska göras vid en eventuell attack, rutiner kring misstänkta kvarglömda väskor, misstänkta beteenden eller vad personal förväntas göra efter en eventuell attack. Det kan ibland finnas krav om riskanalyser för olika verksamheter och då kan verksamhetens rutiner och egna system vara en stor del av att bedöma och hantera eventuella risker och hot (MSB, 2023b; 2019; Säkerhetspolisen, 2019).

2.7.2 Brandcellsindelning

Ett annat sätt att sektionera en byggnad på är att använda sig av redan upprättade brandceller. En brandcell är en avskild byggnadsdel som kan förhindra spridning av brand i byggnaden eller till intilliggande byggnader samt kan skapa förutsättningar för personer att kunna utrymma från intilliggande brandceller (Boverket, 2021b).

Brandcellsindelning kan även användas för att lättare sektionera en byggnad utifrån fysisk säkerhet men det innebär inte att det behöver korrelera med brandcellsindelningen (Säkerhetspolisen, 2019; MSB, 2023b).

2.7.3 Utrymningsvägar

Vid ett attentat eller liknande händelse är den första rekommendationen att fly. Detta kan göras exempelvis genom utrymningsvägar som är en utgång till en säker plats (Boverket, 2021b). Det kan vara antingen ut till det fria eller genom intilliggande brandcell. Brandtekniska förutsättningar och organisatoriska brandskyddsåtgärder krävs för att en tillfredsställande utrymning ska kunna ske. Det kan vara exempelvis korrekt markerade utrymningsvägar, kända rutiner vid brandtillbud eller tillräckligt många utrymningsvägar (Arbetsmiljöverket, 2020).

Utrymning förknippas ofta med brand och brandtillbud men det kan finnas andra händelser och hot som kan leda till att en byggnad behöver utrymmas. Att det då finns tillräckligt många utrymningsvägar som inte passerar genom huvudentrén är viktigt eftersom det är där en antagonistisk händelse ofta startar. Planeringen och dimensionering av

utrymningsvägarna kan påverkas om utgångspunkten är brand eller ett attentat eftersom vid ett attentat kan vissa utrymningsvägar vara blockerade (MSB, 2019; 2023a).

2.7.4 Utestängning

Utestängning är också en metod som skapar förutsättningar för att en verksamhet kan hantera en attack. Det sker med hjälp av hela byggnaden och innebär att ytterdörrar och liknande låses och fasaden används som ett skyddsskikt. Detta används främst om hot eller fara har uppstått utanför byggnaden och en eventuell utrymning kan bli riskfylld. Möjlighet till intern information genom exempelvis högtalarsystem bör finnas i verksamheter där det finns en högre hotbild (MSB, 2023b; MSB, 2019).

2.7.5 Inrymning till säkra rum

När möjligheten att fly från ett hot är liten kan inrymning vara ett sätt att söka skydd på. Detta kan till exempel vara till så kallade säkra rum. Det är rum som:

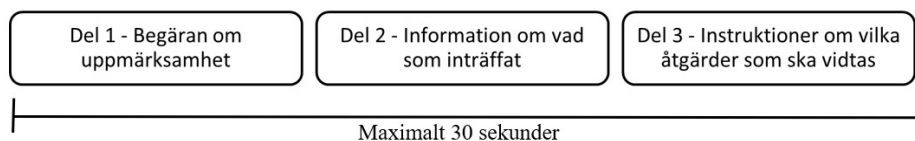
- går att låsa inifrån,
- är tillräckligt stora så att en gärningsperson inte kan skjuta slumpmässigt och träffa någon,
- har fler dörrar (i olika riktningar) så att det finns flera vägar att fly genom.

Dessa rum bör vara identifierade sedan tidigare och det kan exempelvis vara mötesrum, förråd eller klassrum. De bör vara placerade på markplan, tillräckligt långt ifrån fönster, ytterväggar, trapphus och hissar och det ska få plats tillräckligt många (MSB, 2019; 2023b).

2.7.6 Utrymningslarm

En annan av punkterna från MSB är att en verksamhet bör ha ett *varningssystem och ett utrymningslarm för brand* som en förutsättning att hantera en attack. Många av dagens verksamheter faller in under andra krav som gör att de måste ha ett utrymningslarm. Hur ett utrymningslarm ska utformas beskrivs i Boverkets byggregler och i andra föreskrifter. Det ska utformas på ett sätt så personer som vistas i byggnaden får information om pågående händelse samt åtgärder som bör vidtas vid utrymning. Det ska kunna aktiveras manuellt eller automatiskt och signalen bör fortsätta tills återställning skett och larmdonen ska vara försedda med signalens betydelse samt åtgärdsförslag. I publika lokaler kan ett akustiskt utrymningslarm kompletteras med ett visuellt varningssystem och ljudnivån bör inte understiga 65dB (Boverket, 2021b; Arbetsmiljöverket, 2020; Brandskyddsföreningen, 2020; Brandskyddsföreningen, 2016a). Det ska enligt den svenska standarden SS-EN 54-23:2010 vara i röd eller vit färg (SIS, 2010).

Ett utrymningslarm kan vara försett med ett så kallat talat meddelande och de ingående delar som meddelande bör innehålla de tre delar som beskrivs i Figur 10. Första delen ska vara en begäran om uppmärksamhet, andra delen ska innehålla information om händelsen och sista delen ska innehålla tydliga åtgärdsförslag till personer i byggnaden (Nilsson, 2006b). Anledningen är att skapa en så snabb och smidig utrymning som möjligt.

Figur 10. Beskrivning av hur ett talat meddelandes bör utformas (Nilsson, 2006b; Bayer & Rejnö, 1999)

Dessa tre delar i figuren ska finnas med enligt föreskriften SBF 502:1. Det talade meddelandet får enligt SBF 502:1 inte överstiga 30 sekunder och det får inte heller vara en längre paus än 30 sekunder mellan två på varandra följande meddelande (Brandskyddsföreningen, 2016b).

Enligt SBF 110:8 & 502:1 kan ett utrymningslarm ”även nyttjas för att delge information i syfte att rädda liv vid andra nödsituationer än brand”. Det kan också kompletteras med en utrymningsmikrofon kopplat till ett högtalarsystem för att exempelvis kunna avbryta eller komplettera ett förinspelat meddelande (Brandskyddsföreningen, 2016a; 2016b). Ett högtalarsystem kan därför bidra till större flexibilitet gällande anvisningar och information som då kan vara anpassade efter situationen. Det kan även minska risken för att personer inte tar situationen på allvar utan det framgår tydligt att det är en verklig situation (MSB, 2019).

2.7.7 Andra varningslarmssystem

Det finns många andra former av varningslarmsystem som kan vara användbara vid hotsituationer. Exempel på sådana larm kan bl.a. vara interna varningslarm, applikationer för mobiltelefoner och överfallslarm. Vid en allvarlig situation kan ett VMA skickas ut (Försvarsdepartementet, 2023).

Det finns ett antal företag som marknadsför olika former av talade in- och utrymningslarm som både kan vara förinspelade och direkta. Dessa typer av larm kan både kopplas ihop med ett befintligt system eller installera ett nytt system enligt artikeln ”Väpnat våld i skolor aktualiserar talade in- och utrymningslarm” i SBCB (2022).

Exempel på en applikation är *Cosafe Skolsäkerhet* som används av skolpersonal i Sverige vid allvarliga incidenter för att varna internt och larma (Cosafe, 2023).

Ett av de gymnasium som har installerat ett varningslarmsystem för attentat ligger i Sigtuna. På skolan går det exempelvis även att låsa alla dörrar med ett fysiskt knapptryck inuti skolan. Detta system kommer då kunna ge lärare och elever mer tid att gömma sig. Dock kan det finnas en risk med det om gärningspersonen befinner sig inuti skolan eftersom det inte går att låsa upp dörrarna (Drougge, 2018).

I Norrköping har det upprättats en pilotskola där de undersöker olika typer av tekniskt stöd i form av högtalarsystem eller så kallade ”intercom-anläggningar”. Det kan exempelvis skicka ut förinspelade meddelande eller skicka ut meddelande i realtid (Weyde, 2016).

Oslo har under 2017 installerat varningslarmsystem för terrorhändelser för samtliga grundskolor i staden. Det kan utlösas vid en allvarlig händelse och larmet går blinkar det i en gul/orange-lampa högt upp på väggen. Rektor kan även sprida ett talat meddelande via högtalare i klassrum, på skolgården och övriga utrymmen. Det kommer även gå att barrikadera skolan så att den blir totalt stängd för obehöriga (NRK, 2015).

Överfallslarm är något som också finns och används på olika verksamheter. Det finns både fasta och portabla men gemensamt för dessa är att de bör vara kopplade till en bemannad larmcentral. Det ska även finnas tydliga åtgärder som ska genomföras av larmoperatören vid ett utlöst larm (MSB, 2023b).

Tekniska hjälpmedel som också kan användas, beskrivs i AFS 1993:2 och dessa är ”snabbtelefon, dold telefon eller optisk bevakning i form av stillbildskamera, Tv-övervakning med video eller bevakningsspeglar” (Arbetsmiljöverket, 1993). Att ha väl synliga säkerhetsåtgärder som exempelvis övervakningskameror eller metalldetektorer kan dock skapa en ökad rädsla och upplevas som tvångsmässiga säkerhetsåtgärder (Bachman, Randolph, & Brown, 2011). Connell (2018) påpekar dock att detta kan komma att förändras allt eftersom säkerhetsåtgärder i offentliga miljöer blir allt vanligare. Ett exempel är flygplatser och dess säkerhet som har blivit naturligt i dagens samhälle.

2.8 Övning och träning

Övningar och andra träningar på eventuella händelser kan också skapa en bättre förutsättning för att hantera ett attentat. De sker på olika sätt idag men det finns många aspekter att ta hänsyn till vid utformning av dessa. Det finns bland annat grupper som förespråkar att övningar ska utformas så de inte kan misstolkas som riktiga incidenter. Då är det viktigt att upprätta ett stödsystem för elever och personal och att utvärdera övningarna. Övningarna ska även vara åldersanpassade och vägledning ska vara evidensbaserad (Zullig, 2020).

Syftet med en övning har definierats i Huskey & Connells rapport (2021) som att förbereda verksamheten på att snabbt agera vid en händelse för att kunna rädda liv. I rapporten undersöktes elevers erfarenhet och uppfattningar om övningar som genomförts under skoltid. Majoriteten av elevurvalet rapporterade att de upplevt minst en övning under sin skoltid (Huskey & Connell, 2021). Dessa typer av PDV-övningar kan leda till en högre risk att potentiella skyttar får en större inblick i hur systemet och rutinerna fungerar (Zullig, 2020).

2.8.1 Uppfattning av övningar

I takt med att skolor i USA har infört PDV-övningar och andra hjälpmedel rapporterar skolpersonal och föräldrar att de kan känna sig mer trygga medan yngre barn och elever ofta kan bli förvirrade och rädda i stället. Det skapar en

osäkerhet kring vad elever kan förvänta sig i olika situationer. Detta grundar sig mycket i hur gamla dessa barn är eftersom deras känslomässiga och kognitiva förmågor inte är fullt utvecklade när de är yngre (Curriculum Review, 2019).

Elever som deltagit i övningsmoment har uttryckt att de förväntade sig evidensbaserade övningar, men istället upplevde många känslomässiga påfrestningar. Enligt en studie av Zullig (2020) kände ungefär 60 % av deltagarna sig osäkra, rädda, hjälplösa eller ledsna efter övningen. Dessutom rapporterade över hälften att de inte hade en klar förståelse för det slutgiltiga syftet med övningen (Zullig, 2020).

Vid en PDV-övning är det inte alltid självklart för ett barn att övningen inte är verklig vilket kan vara psykiskt påfrestande. Det krävs mycket information och förklaring för personal, föräldrar och elever innan en övning kan ske. Utbildning för personalen är då viktig i både trauma, hur man agerar i krissituationer och första hjälpen till psykisk hälsa (Curriculum Review, 2019).

Negativa resultat kan uppstå när elevers rädsla ökar, dessa kan vara bristande koncentration (Boulton, Trueman, & Murray, 2008; Schreck & Miller, 2003) undvika platser eller helt avvika från skolan. Huskey & Connell (2021) presenterar även en rapport som drar en koppling mellan ökad rädsla och lägre provresultat, lägre betyg och lägre närvaro. Resultat visar att en större medvetenhet kring verksamhetens säkerhetsåtgärder kan minska rädslan och därmed öka tryggheten (Huskey & Connell, 2021). Resultatet från rapporten bekräftar att elevers rädsla ökar vid upplevelse av en övning. Framtida forskning föreslås för att framställa tydligare resultat kring olika typer av övningar (Huskey & Connell, 2021).

Enligt MSB (2023b) måste information och övningar vara anpassat till barnets ålder, mognad, förmågor och dess förutsättningar. De som har bäst översikt och kunskap om barn på de olika skolorna är framför allt pedagoger, lärare och övrig skolpersonal.

Personal eller elever som upplevt trauma tidigare ska kunna slippa övningar eller ha mycket stöd både innan och efter övningen. Under övningar är det viktigt att belysa att det bara är en övning och framhäva syftet kontinuerligt under övningen (Curriculum Review, 2019).

Att repetera olika krisövningar kan också skapa större rädsla hos verksamheten eftersom tanken på att en attack kan uppstå kan bli mer påtaglig (Schreck & Miller, 2003).

2.9 Människors beteende vid fara

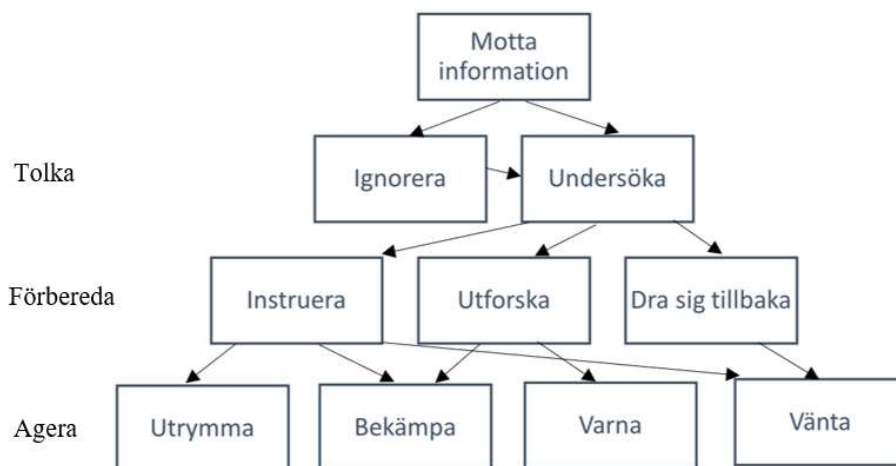
Vid en våldssituation som en PDV-situation kommer personer att reagera olika. När hjärnan blir rädd eller stressad kommer kroppen förbereda sig för att fly eller slåss. Fysiska effekter av detta kan vara pulsökning, andelen stresshormoner ökar och blodflödet till musklerna ökar samt chock, skräck och ilska (Vårdguiden 1177, 2019; Arbetsmiljöverket, 1993; Walker & Chestnut, 2003). Personers reaktioner vid en olycka eller händelser påverkas av dess tidigare erfarenheter. Stressnivån i hotfulla situationer kommer påverka informationsintaget och personers beslutfattande (Ozel, 2001). Detta kan förbättras genom övningar som då skapar väl inlärd beteenden och ett bredare register av agerande vid riktiga händelser (Enander, 2018).

2.9.1 Människors beteende vid utrymning

Om personer i en byggnad kan fly från en attack eller gärningsperson är det prioriterat. Det blir indirekt en utrymning och vilken förberedelse och kunskap de har innan en händelse sker påverkar utfallet av utrymningen. Om det finns en plan och en inövad strategi kommer det vara lättare att utrymning sker på ett korrekt sätt (Enander, 2018). Att ha övningar är även bra eftersom människor i dessa sammanhang är rädda för att göra bort sig (Frantzich, 2001).

När ett larm till följd av brand ljuder kommer människor gå igenom processen i Figur 11 (Canter, Breaux, & Sime, 1980). Kedjan börjar med att personer mottar informationen och sedan ignorerar de eller undersöker informationen. Människor har för vana att fortsätta med sina arbetsuppgifter eller saker de för stunden är engagerade i. Även i situationer där hotbilden är tydlig kan personer vara ovilliga att påbörja en utrymning och vänta in i det längsta med

att utrymma (Canter, Breaux, & Sime, 1980; Nilsson, 2006a; Enander, 2018). Det tidiga skedet i utrymningsförloppet präglas också av stor osäkerhet hos personer och leder till att missförstånd kan uppstå (Frantzich, 2001).

Figur 11. Beskriver människors beteende vid utrymning som en generell modell (Canter, Breaux, & Sime, 1980).

Denna modell är en generell modell och är även tillämpbar vid andra typer av händelser än brand.

Det finns tydliga beteenden hos människor i utrymningsituationer och de viktigaste för rapporten är social påverkan, panik och förflyttning till kända platser eller personer och dessa kommer presenteras närmare nedan.

2.9.1.1 Social påverkan

Förståelse för olika typer av situationer kommer till stor del genom att observera vad personer runt omkring gör. När väl någon tar kommandot att exempelvis utrymma följer alla sedan med medan tiden till att första person gör något kan vara lång. Detta kallas för social påverkan och grundar sig främst på att beteenden och åsikter ska stämma med gruppens (Reinicke, 2007; Deutsch & Gerard, 1955; Latané & Darley, 1970).

Social påverkan delas ofta upp i normativ och informationell påverkan där den normativa speglar individers strävan efter att passa in och agera som de positiva förväntningarna som finns hos andra eller den själv. Att tolka och acceptera information från personer i ens omgivning under sådana omständigheter kallas för informationell påverkan. Det kan innebära att individer avviker från sina egna tankar och handlingar för att följa någon annans agerande trots att de kanske har vissa tvivel eller tveksamheter (Deutsch & Gerard, 1955).

2.9.1.2 Panik

Panik är ett begrepp som ofta används felaktigt i situationer för att beskriva andras beteende och det ska inte förväxlas med flyktbeteende. Det är mycket ovanligt att panik uppstår i händelseförlopp vid utrymning till följd av brand och forskning har konstaterat att det även är sällsynt vid terrorattentat (Fahy et al., 2009; Sheppard, Rubin, Wardman, & Wessely, 2006). Detta är eftersom panik endast är ett medicinskt symptom som övergår hastigt. Därför är det viktigt att inte definiera ett flyktbeteende som panik (Quarantelli, 2001).

2.9.1.3 Förflyttning till kända platser eller personer

Människor har en benägenhet att utrymma via samma väg som de kom in i en byggnad eller förflytta sig mot kända personer. Då krävs det tydligt uppmärksatta utrymningsvägar och det kan finnas behov av att kunna informera om utrymningsvägar eller platser som bör undvikas i byggnaden för just den situationen. För att påverka personer att välja närmaste utrymningsväg är det som sagt viktigt med placering av utrymningsvägen men det kan behövas andra åtgärder som exempelvis fönster i nödutgångarna för att påvisa att den leder ut i det fria (Sime, 1985; MSB, 2023a).

2.9.2 Reaktioner på terrorattentat eller reaktioner som kan uppstå

Allmänhetens reaktion på terroristattacker kan delas in i två delar: omedelbar och kort till medellång sikt. Efter en attack är allmänheten ganska motståndskraftig, lugn och rationell i sina reaktioner. Under dagarna och veckorna efter

attackerna tenderar befolkningen att ändra sina beteenden och attityder i enlighet med deras upplevda riskuppfattningar för att minska risken för att personligen utsättas för ytterligare terroristattacker. Att vara medveten kring kulturen och den sociala bakgrunden hos befolkningarna i de utvalda fallstudierna kan ha påverkat beteendereaktionerna (Sheppard, Rubin, Wardman, & Wessely, 2006)

2.9.3 Uppfattning av risk

Riskuppfattning hos personer skiljer sig åt och det kan bero på kön, erfarenheter eller ålder. Uppfattningen påverkas även om personer visuellt kan se faran eller inte (Fridolf & Nilsson, 2011). Ett annat problem som Enander (2018) lyfter är att personer inte tror att något kan hända just dem.

2.9.4 Färger kopplat till risk och riskuppfattning

Människors riskuppfattning kan även påverkas av olika färger. Det har bl.a. undersökts av Chan och Ng (2008) med hjälp av ett experiment med försökspersoner. Det undersöktes även hur personer förknippade riskerna med blixthastigheten, längden på blixten och auditiva- och visuella varningar. Färger som användes i undersökningen var röd, blå och gul och slutsatsen var att personer uppfattade rött blinkande ljus som den effektivaste varningsfärgen och gult och blått är tecken på mindre farliga situationer. Blixthastigheten korrelerade med riskuppfattningen d.v.s. en snabbare blixthastighet innebar större uppfattning av risken (Chan & Ng, 2008).

I en annan undersökning, som genomförts av Leonard (1999), har ord och färgers riskassociation testats. Det var fyra olika experiment i rapporten som genomfördes men det dominerande resultatet i samtliga var att färgen röd var förknippat med hög risk i alla. I experiment 1 deltog ett antal försökspersoner som fick en lista med ord och en med färg. Dessa fick sedan skatta både ord och färgord med en skala 1–7 där 7 innebar högst riskassociation. Resultatet kan ses i Tabell 4.

Tabell 4. Resultat av experiment 1 (Leonard, 1999).

Färg	Rating
Röd	6.24
Orange	4.66
Svart	4.49
Gul	3.76
Grön	2.51
Blå	2.51
Vit	1.78

I Arbetsmiljöverkets författningssamling, AFS 2020:1 är olika färgers betydelse för människor presenterade, se Tabell 5. Röd är där starkt kopplat med *förbud*, *larm vid fara* och *brandbekämpningsutrustning* medan gul indikerar *varning*. Blått är sammankopplat med påbud av olika slag och grönt indikerar *utrymning*, *förstahjälpenutrustning* och *ingen fara* (Arbetsmiljöverket, 2020).

Tabell 5. Sammanställning av olika färgers betydelse enligt Arbetsmiljöverket (2020)

Färg	Betydelse	Användning/information
Röd	Förbud	Farligt beteende
	Larm vid fara	Stopp, stäng, nödstoppsdon, brand- och utrymningslarm
	Brandbekämpningsutrustning	Utmärkning och placering
Gul/Orangegul	Varning	Se upp, vidtag åtgärd, kontrollera
Blå	Påbud	Krav på åtgärd eller beteende Använd personlig skyddsutrustning
Grön	Utrymning, utrymningsväg	Dörrar, utgångar, vägar, utrustning, lokaler
	Förstahjälpenutrustning	

	Ingen fara	Återgå till det normala

2.10 Regler och föreskrifter

Följande kapitel presenterar regler och föreskrifter som berör arbetet. Dels kring hur arbetsplatser ska arbeta med olika delar som kan ligga till grund för att ett eventuellt attentat kan avskräckas, upptäckas, försvåras eller hanteras.

2.10.1 Arbetsmiljöverkets författningssamling

Arbetsmiljöverkets författningssamling, AFS, innehåller föreskrifter och allmänna råd kring ämnen som berör arbetsplatser eller arbetsmiljö. De som berör arbetet mest är föreskrifterna kring:

- Våld och hot i arbetsmiljön, AFS 1993:2
- Första hjälpen och krisstöd, AFS 1999:7
- Systematiskt arbetsmiljöarbete, AFS 2001:1
- Arbetsplatsens utformning, AFS 2020:1

I dessa finns bestämmelser kring hur arbetsplatser kan arbeta för att avskräcka, upptäcka, försvåra eller hantera ett attentat på olika sätt.

2.10.1.1 Våld och hot i arbetsmiljön, AFS 1993:2

En arbetsplats ska enligt AFS 1993:2 så långt som möjligt förebygga risk för hot och våld med hjälp av kända rutiner. Det kan innebära att deras möjlighet att hantera ett eventuellt attentat ökar och personal vet vilka rutiner som ska följas vid olika händelser. Dessa rutiner ska uppdateras och finnas tillgängliga för all personal. Placering av arbetsplatsen, utformning och utrustning ska hjälpa till att förebygga hot och våld eller minska konsekvenserna av en situation (Arbetsmiljöverket, 1993).

Utbildning och information till personal ska ske i den omfattningen så att de kan utföra arbetet tryggt och säkert. Det kan även finnas verksamheter med högre riskbild och dessa ska få särskild utbildning.

Vid en eventuell situation ska personal kunna kalla på hjälp vilket kan ske via larmutrustning om så krävs. Då ska det finnas tydliga rutiner kring larm-mottagning och åtgärder och det kan finnas kompletterande hjälpmedel. För att ett larm ska vara effektivt är det viktigt att personal vet hur det fungerar. Detta kan bidra till en bättre möjlighet att avskräcka en gärningsperson från att välja arbetsplatsen som sitt mål men framför allt skapar det en bättre möjlighet att hantera ett attentat.

Om en hot- och våldssituation har uppstått ska personal få snabb hjälp och stöd av arbetsgivaren för att förebygga eller lindra psykiska och fysiska skador. Detta ska arbetsgivaren ha i sina rutiner och bidrar till att hantera konsekvenserna av händelse på ett bättre sätt (Arbetsmiljöverket, 1993).

2.10.1.2 Första hjälpen och krisstöd, AFS 1999:7

Hur första hjälpen och krisstöd ska planeras, ordnas och följas upp på en arbetsplats beskrivs i AFS 1999:7. Det ska utgå från en bedömning av riskerna för olycksfall och ohälsa på arbetsplatsen. Krisstöd innebär enligt föreskriften *”det psykiska och sociala omhändertagande som behöver vidtas i samband med olyckor, akuta krisituationer och liknande allvarliga händelser som kan utlösa krisreaktioner”* (Arbetsmiljöverket, 1999). Detta kan exempelvis vara allvarliga händelser som ett attentat eller ett antagonistiskt hot som kan innebära att det blir stor påverkan på arbetsplatsens personal.

2.10.1.3 Systematiskt arbetsmiljöarbete, AFS 2001:1

Hur en arbetsplats bör bedriva sitt systematiska arbetsmiljöarbete regleras i AFS 2001:1 och det kan exempelvis handla om utbildning av personal för att hantera olika situationer som kan uppstå eller upprätta avskräckande åtgärder. Arbetsgivarens arbete ska enligt AFS 2001:1 innefatta att *”undersöka, genomföra och följa upp verksamheten på ett sådant sätt att ohälsa och olycksfall i arbetet förebyggs och en tillfredsställande arbetsmiljö uppnås”* (Arbetsmiljöverket, 2001)

2.10.1.4 Arbetsplatsens utformning, AFS 2020:1

Färgers olika innebörder för människor beskrivs i AFS 2020:1, där det finns föreskrifter och generella råd för att förebygga ohälsa och olycksfall. Syftet är att främja en gynnsam arbetsmiljö. Dessa föreskrifter täcker utformning, projektering, samt drift och underhåll av arbetsplatser (Arbetsmiljöverket, 2020). Ett effektivt förebyggande arbete på

en arbetsplats kan öka möjligheterna att hantera en attentatsituation och kan försvåra för en eventuell gärningsperson om arbetsplatsen är välutformad. Att vara medveten om färgers betydelse för personalen kan skapa en bättre förutsättning vid utformning av eventuella varningslarmsystem kopplat till hotsituationer.

2.10.2 Lag (2003:778) om skydd mot olyckor

I Lagen om skydd mot olyckor (LSO) finns bestämmelser med syftet att

”... i hela landet bereda människors liv och hälsa samt egendom och miljö ett med hänsyn till de lokala förhållandena tillfredsställande och likvärdigt skydd mot olyckor.”

Detta ska göras genom att kommuner ska vidta åtgärder för att förebygga bränder, olyckor och konsekvens och skador kopplat till dessa (Försvarsdepartementet, 2003). Detta innebär att i takt med det ökade antagonistiska hotet måste verksamheter arbeta för att förebygga även dessa typer av olyckor och konsekvenserna av dem.

2.10.3 Terrorhotbestämmelser

En form av avskräckande åtgärd som Sverige har infört är bestämmelsen kring terrorbrott och vilka påföljder ett terrorattentat kan leda till för en gärningsperson. Vad som definierar ett terrorbrott och vad en gärningsperson kan dömas till regleras sedan 2022 i Terroristbrottslagen (2022:666). Den innehåller *”bestämmelser om terrorism och annan särskilt allvarlig brottslighet”*. Ett terroristbrott definieras där som att *”gärningen allvarligt kan skada ett land eller en mellanstatlig organisation”*, och gärningen begås i avsikt att

- a) *”injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller en del av en befolkning,*
- b) *otillbörligen tvinga ett offentligt organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller*
- c) *allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i ett land eller i en mellanstatlig organisation.”* (Justitiedepartementet, 2022)

2.10.4 Lag (2023:407) om viktigt meddelande till allmänheten

En form av varningslarmsystem som används idag vid stora olyckor eller händelser är ett så kallat VMA, viktigt meddelande till allmänheten. Ett viktigt meddelande till allmänheten får begäras när det finns fara för liv, egendom eller miljö och skadan kan förhindras eller minimeras genom detta. Detta meddelande sänds via radio, tv och terminalutrustning och det kan vara till följd av en olycka eller annan orsak. Vid ett flyglarm kan utomhusvarningar ske och då måste även ett meddelande kring att faran är över sändas ut (Försvarsdepartementet, 2023).

3 Intervjuer

För att kartlägga hur skolor och kommunala verksamheter fram till idag arbetar med varningslarmsystem och övningar kring hotsituationer som PDV-händelser genomfördes intervjuer.

Intervjumetoden var en semi-strukturerad intervju baserad på fasta frågor som förklaras i Höst m.fl. (2006). Intervjun var uppbyggd kring fyra delar, den första var en inledning med en beskrivning av intervjun, varför den genomförs och hur svaren hanteras och presenteras. Sedan ställdes frågor kring verksamheten och den intervjuades roll där innan huvudfrågorna påbörjades.

Huvudfrågorna ställdes i logisk ordning och hade tydlig struktur som skulle kännas logisk för den intervjuade personen. Dessa kan ses i *BILAGA A - Huvudfrågor*. När dessa var ställda sammanfattas intervjun kort för att sedan efter en skriftlig sammanställning skicka till den intervjuade för att kontrollera att allting uppfattats korrekt (Höst, Regnell, & Runesson, 2006). Intervjuerna var uppdelad i två delar, den första var kopplad till varningslarmsystem och den andra till övningar.

3.1 Urval

Urvalet inför intervjuerna lägger en viktig grund till validiteten av kartläggningen. Eftersom detta var en kvalitativ studie, d.v.s. att urvalet ska försöka täcka den variation som finns, gjordes en stratifiering. Det innebär att intervjupersoner valdes ut icke-slumpvis för att täcka in skolor och kommuner i de olika kommunstorlekarna (Höst, Regnell, & Runesson, 2006). Kommunstorlekarna valdes till tre olika som innebar:

- Mindre kommun, <30 000 invånare
- Medelstor kommun, 30 000–100 000 invånare
- Större kommun, >100 000 invånare

Tabell 6 och 7 redovisar urvalet som ingick i intervjuerna.

Tabell 6. Intervjuade personer i varje skola, deras befattning och kommunstorlek

Kommunstorlek	Intervjuad person	Antal intervjuade personer
Mindre kommun	Skolledning	1
Medelstor kommun	Skolledning	1
Större kommun	Skolledning och skolpersonal	2
Medelstor kommun	Skolledning och skolpersonal	2
Mindre kommun	Skolledning och skolpersonal	4
Skolkoncern	Säkerhetschef	1
Medelstor kommun	Skolledning och skolpersonal	5

Tabell 7. Intervjuade personer i varje kommun, deras befattning och kommunstorlek.

Kommunstorlek	Intervjuad person	Antal intervjuade personer
Medelstor kommun	Säkerhetssamordnare	1
Mindre kommun	Biträdande kommundirektör	1
Mindre kommun	Säkerhetschef	1
Större kommun	Säkerhetschef	1
Större kommun	Säkerhetssamordnare	1

Samtliga intervjuer redovisas i BILAGA B - Intervjusvar.

4 Resultat intervjuer

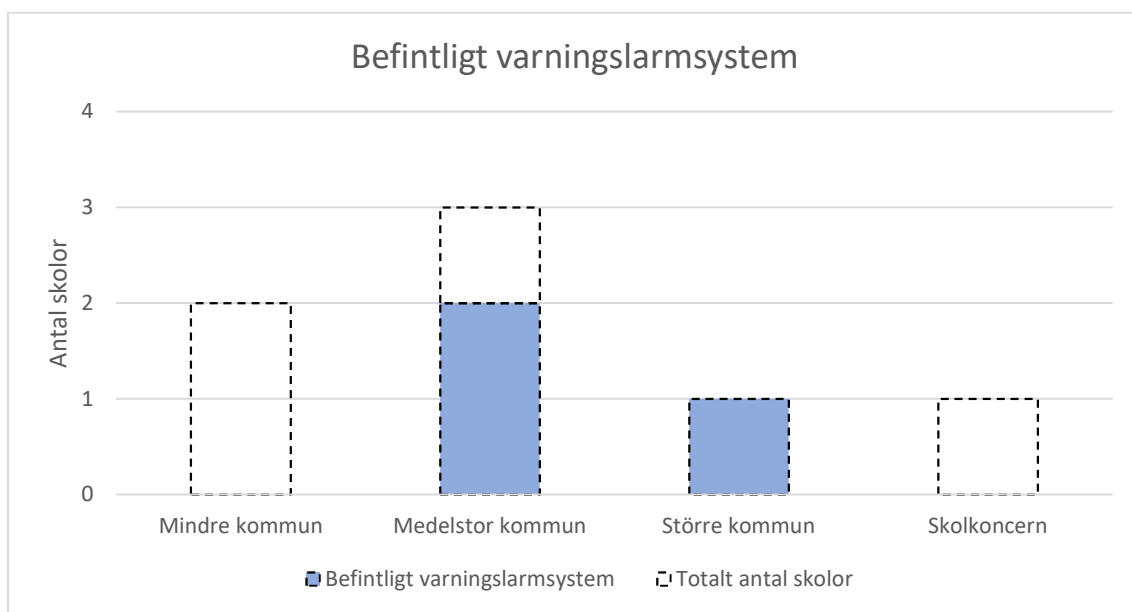
I följande avsnitt kommer resultatet från intervjuerna presenteras och analyseras.

4.1 Skolor

Antal skolor vars personal intervjuades var från sju olika skolor med totalt 16 intervjuade personer. Geografiskt låg dessa skolor alla nedanför Dalälven och delas upp i västra, östra och södra Sverige.

4.1.1 Varningslarmsystem

Många av skolorna hade applikationer som ett varningslarmsystem och en skola hade ett internt varningslarmsystem som kallades ”lockdown-system”. Lockdown-systemet innebar specifika rutiner och åtgärder som skulle göras vid detta larm. Av de skolor som inte hade något larm var två av dem på gång att utforska medan resterande valt att i dagsläget inte ha något. På alla verksamheter med varningslarmsystem testades detta kontinuerligt med olika intervall. En översikt på antal skolor med varningslarmsystem ses i Figur 12.

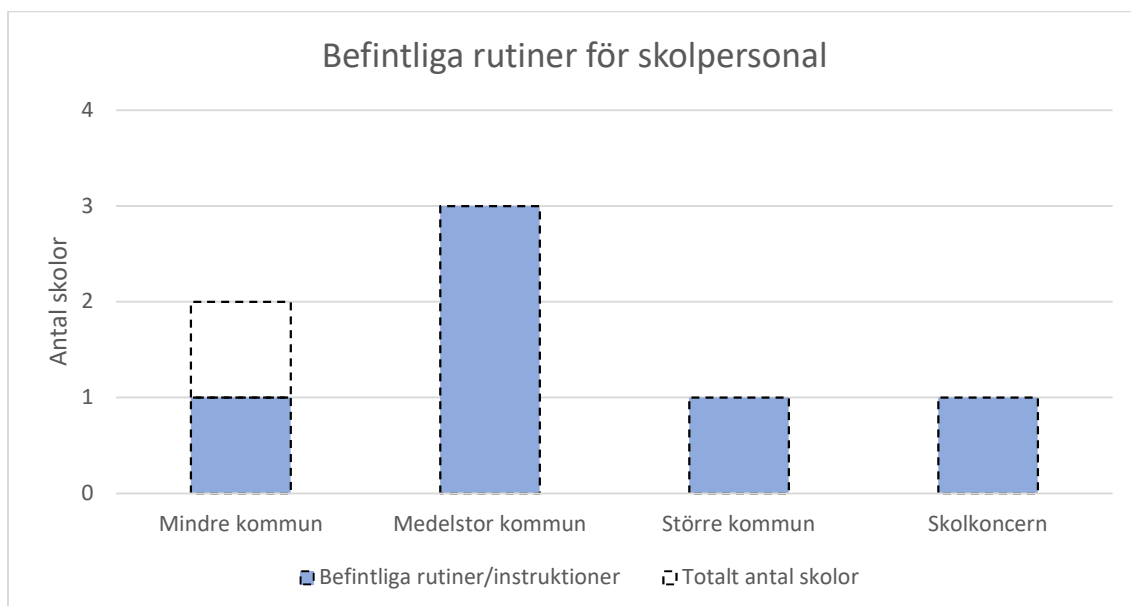
Figur 12. Antal skolor med varningslarmsystem för hotsituationer vid intervjutillfället.

På skolor där ett applikationssystem var implementerat har all personal möjlighet att aktivera larmet och de får även varningen via applikationen. Efter att ha mottagit varningen behöver personalen sedan vidarebefordra varningen till eleverna.

På skolan med det interna varningslarmsystemet kan all personal som är uppkopplad på skolans nätverk larma och då larmas alla på hela skolan via högtalare med ett förinspelat meddelande.

4.1.2 Rutiner

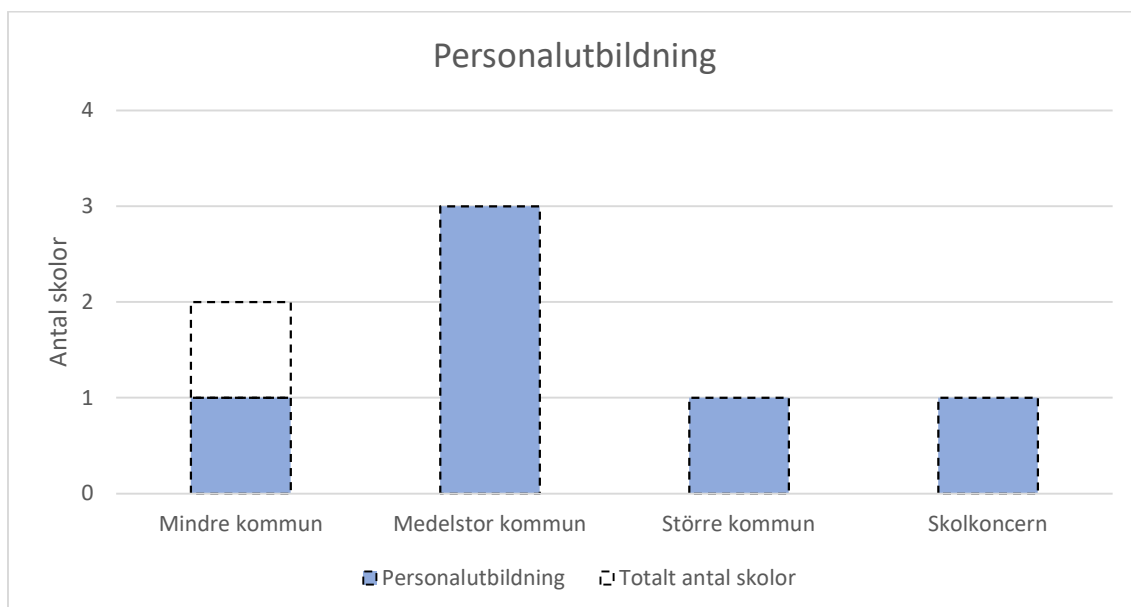
Befintliga rutiner skiljde sig lite åt för de olika skolorna. Alla som har ett varningslarmsystem har rutiner kopplat till detta och alla resterande skolor utom en har heltäckande rutiner och instruktioner som ska vidtas vid en eventuell händelse, se Figur 13. ”Fly, sök skydd och larma” var något som en del skolor utgick ifrån. En skola har i sina rutiner och övningar att om det behövs ska personal slåss för sina liv.

Figur 13. Antal skolor med befintliga rutiner kring eventuella händelser vid intervjutillfället.

4.1.3 Personalutbildning i PDV

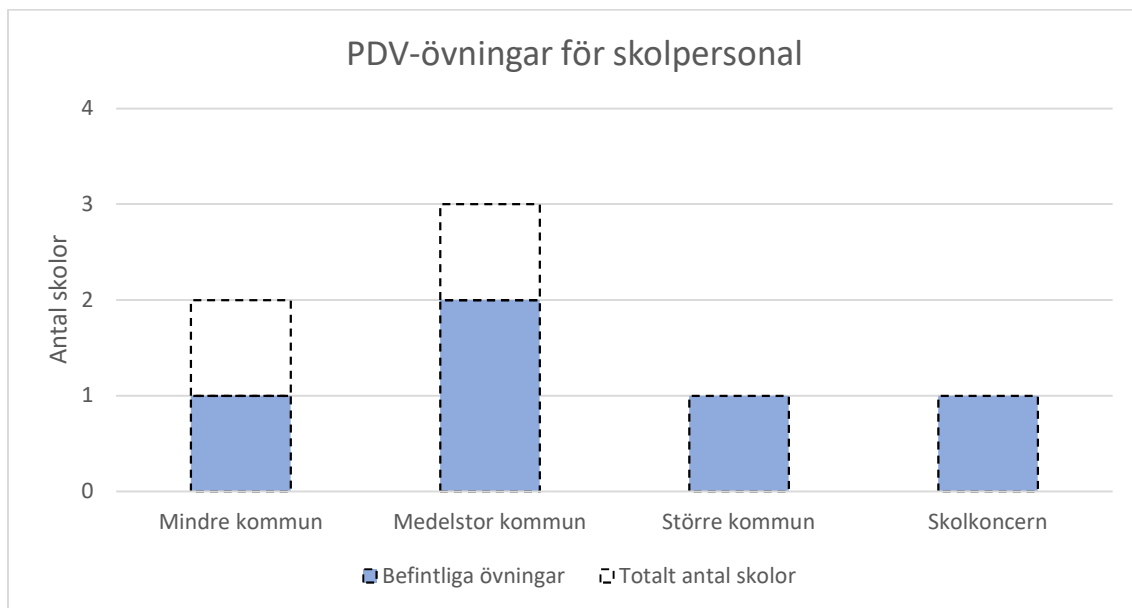
Alla skolor utom en utbildar sin personal i PDV eller kan hänvisa till utbildningsmaterial kopplat till detta, se Figur 14. På skolan utan utbildning var detta på gång och personalen ska i framtiden utbildas.

Figur 14. Antal skolor med befintliga personalutbildningar i PDV vid intervjutillfället.

4.1.4 PDV-övningar

Det var fem av skolorna som har personalutbildning i PDV. På de skolor som har övningar för personalen sker även dessa kontinuerligt på ett spann mellan 2ggr/år-1ggr/5år.

Figur 15. Antal skolor med befintliga PDV-övningar för personalen vid intervjutillfället.

Personer som upplevt övningar har ansett att alla som var delaktiga i övningen visste vilka rutiner som skulle följas, många upplevde det också som lärorikt och bra med övningar. I några enstaka fall har personal upplevt en större oro för att en händelse ska inträffa som konsekvens av en övning. Övningar har ofta skett i samband med utbildningar på skolorna.

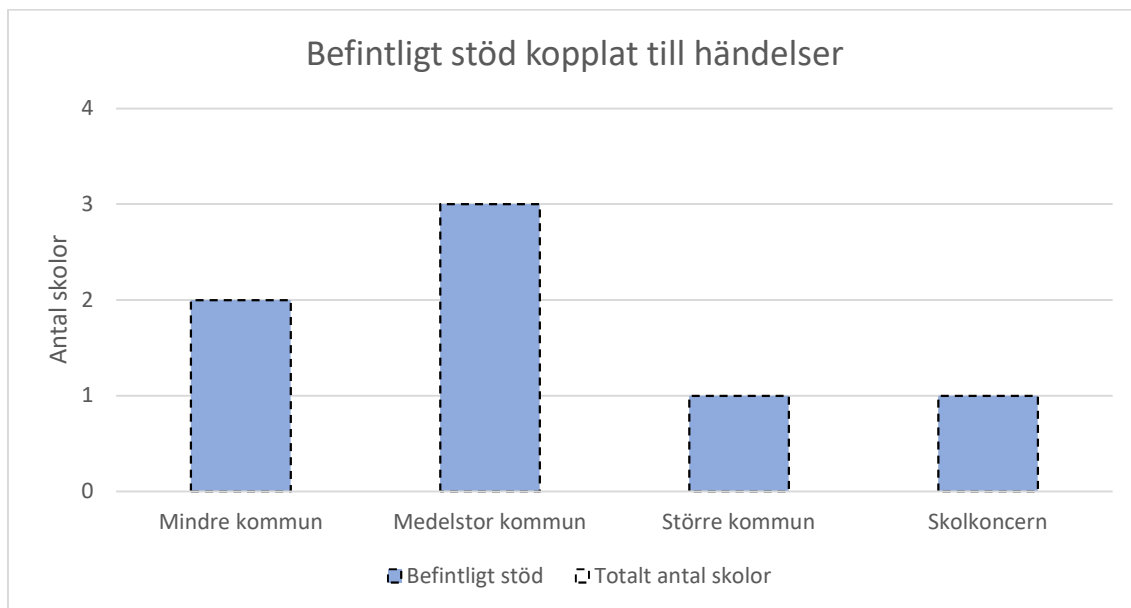
Efter övningarna hölls diskussioner där deltagarna delade sina erfarenheter, identifierade områden för förbättring och utvärderade övningen gemensamt. Eventuella förslag och upplevelser behandlades noggrant och vissa föreslagna åtgärder genomfördes omedelbart. På en skola framkom det att vissa delar av skolan inte hörde larmet tillräckligt och då fick högtalare bytas ut eller volymen på signalen ökas.

Personal från skolor utan övningar har önskat att få genomgå detta och det finns en uttalad oro kring deras okunskap kring PDV.

Att utbilda eller öva med elever var mer ett undantag än regel enligt intervjusvaren. En skola övar med sina elever och på skolkoncernen sker ett pilotprojekt som innebär att vissa gymnasieklasser får genomgå en anpassad övning. På några skolor har diskussioner kring att utbilda och öva med elever förts men det har inte mynnat ut i något än.

4.1.5 Befintligt stöd vid eventuella PDV-händelser

Samtliga skolor har elev- eller företagshälsa kopplad till potentiella händelser. Dessa stödtjänster är tydligt definierade och kan tillhandahållas i varierande omfattning beroende på situationen.

Figur 16. Antal skolor som har ett uttalat stöd kopplat till eventuella händelser vid intervjutillfället.

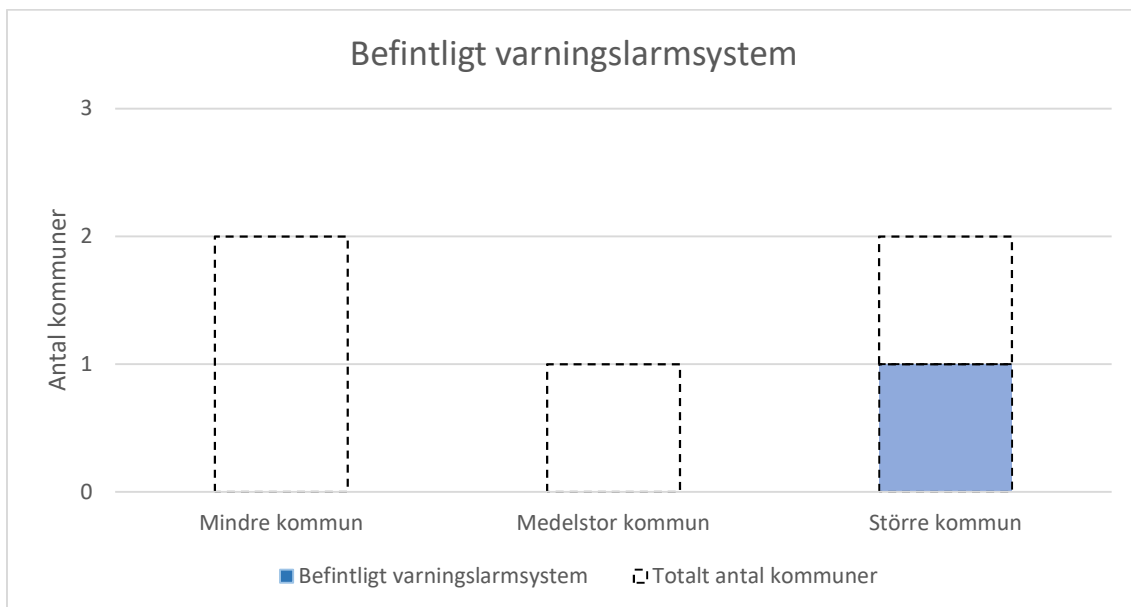
En av intervjuerna belyste den svåra etiska frågan som kan uppstå under en potentiell händelse. Prioriteringarna kring elever diskuterades då lärare har ansvar för alla, men det kan finnas situationer där en ensam lärare kan bistå samtliga elever. Konsekvenserna av en sådan händelse kan kräva olika stödfunktioner.

4.2 Kommuner

Antal kommunalverksamheter i intervjun var totalt fem med lika många intervjuade personer i västra och södra Sverige.

4.2.1 Varningslarmsystem

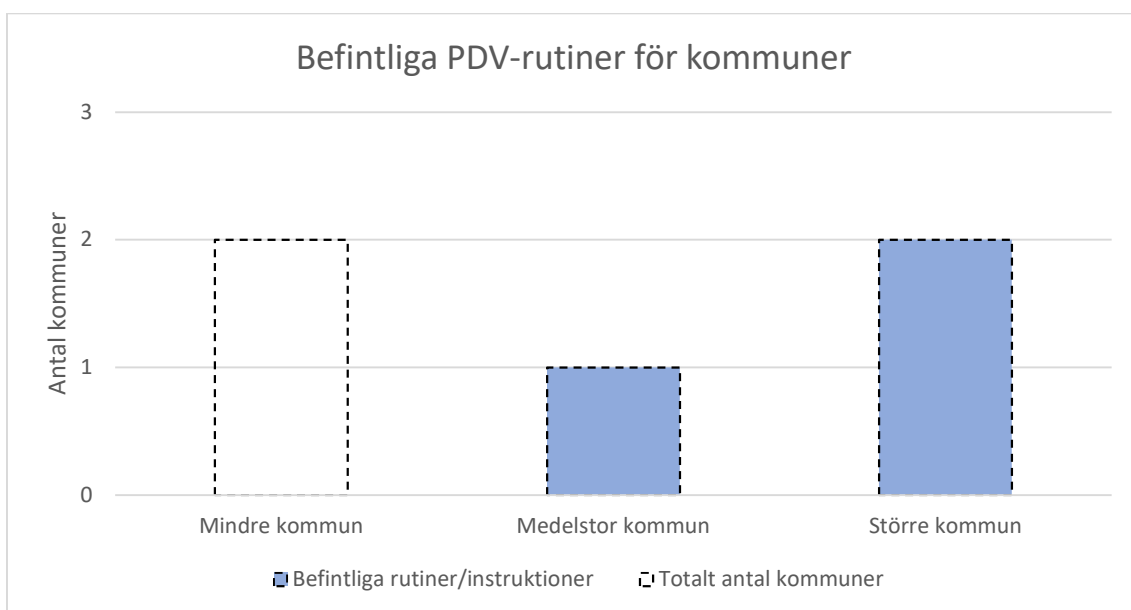
Majoriteten av de kommunala verksamheterna har inte något specifikt varningslarmsystem för deras verksamheter. Någon har verksamheter med överfallslarm eller skolverksamheter med applikationslarmsystem. Kommunen med varningslarmsystemet är mer inriktad på skolverksamheter i kommunen.

Figur 17. Antal kommuner med varningslarmsystem för hotsituationer vid intervjutillfället.

4.2.2 Rutiner

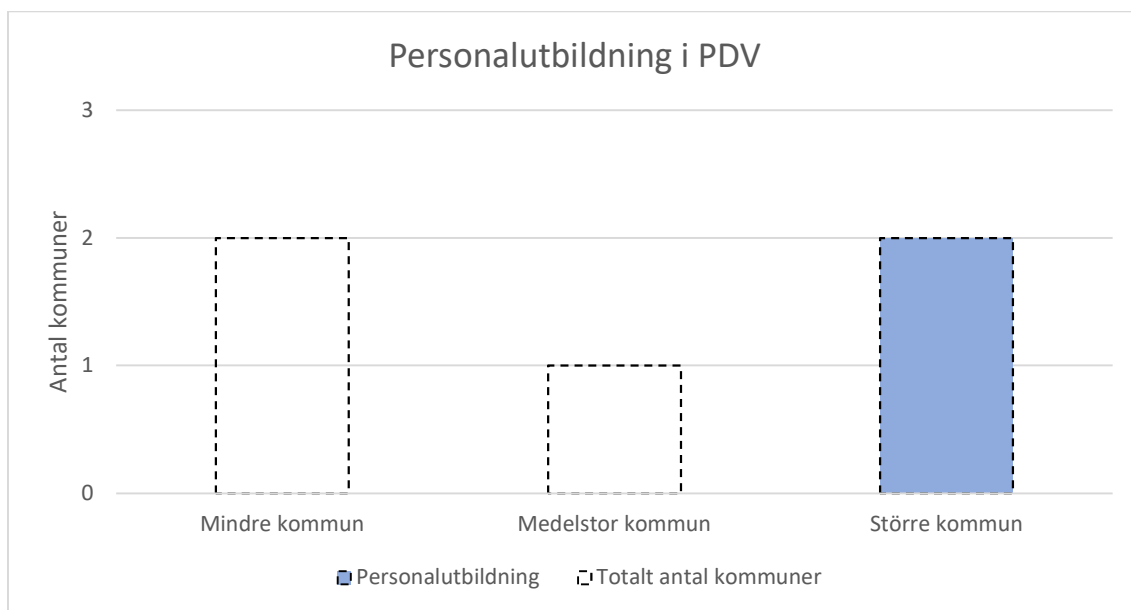
I tre av de intervjuade kommunerna fanns befintliga rutiner och instruktioner. Dessa rutiner innebar bl.a. riskbedömningar och myndigheters rekommendationer som "Fly, sök skydd och larma". Förebyggande arbete sker i många av kommunerna som en del av rutinerna och både de med och de utan rutiner har verksamhetsplaner där förslag på åtgärder eller rutiner kan ses.

Figur 18. Antal kommuner med befintliga rutiner kring eventuella händelser vid intervjutillfället.

4.2.3 Personalutbildning i PDV

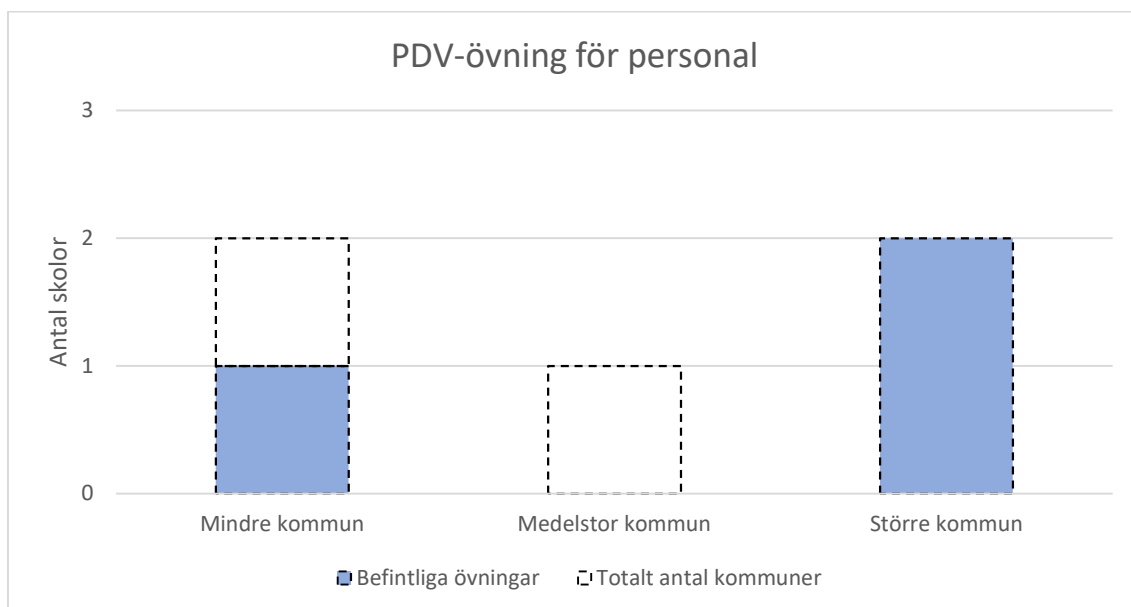
Personalutbildning i kommunerna sker endast i två av de intervjuade kommunerna och båda dessa var kommuner i södra Sverige. Dessa sker kontinuerligt och kommunen med varningslarmsystem får även utbildning i detta.

Figur 19. Antal kommuner med befintliga personalutbildningar i PDV vid intervjutillfället.

4.2.4 PDV-övningar

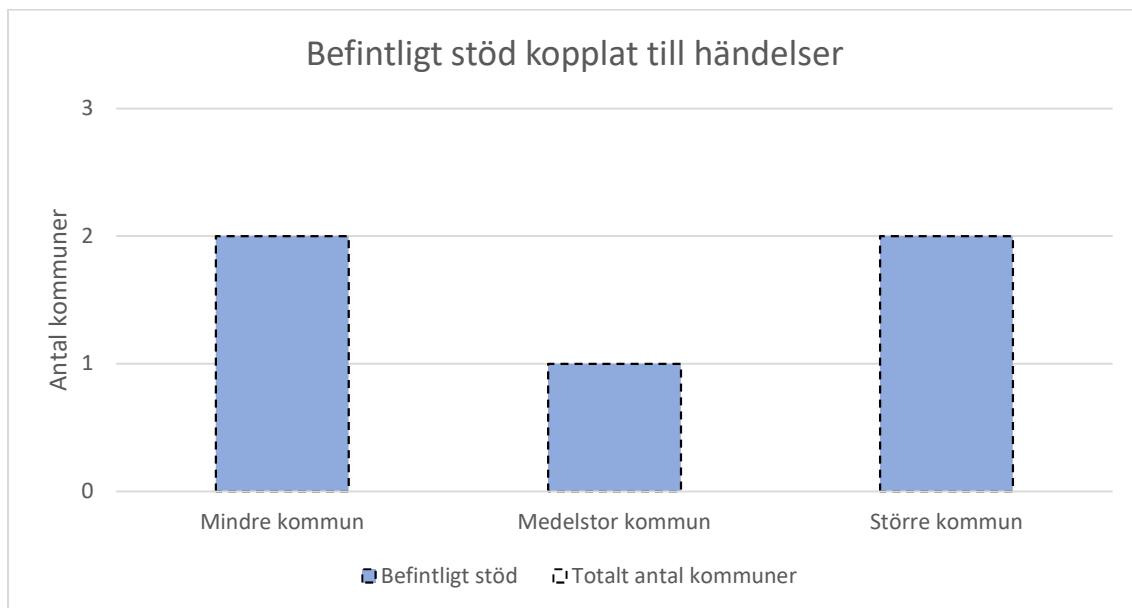
Övningar har genomförts i tre kommuner och två av dem har kontinuerliga övningar. Alla som varit med på övningar har deltagit i scenariobaserade teoretiska eller praktiska övningar med diskussioner efteråt.

Figur 20. Antal kommuner med befintliga PDV-övningar för personalen vid intervjutillfället.

4.2.5 Befintligt stöd vid eventuella händelser

Det befintliga stödet kopplat till händelser finns i alla kommuner och det är något som kan användas vid olika situationer.

Figur 21. Antal kommuner som har ett uttalat stöd kopplat till eventuella händelser vid intervjutillfället.

Många av kommunerna kunde hänvisa till externt material eller hade rekommendationer till de olika verksamheterna kring arbete mot antagonistiska hot och PDV-situationer.

5 Diskussion

I takt med att hot mot olika verksamheter har ökat kan verksamheters hantering av incidenter påverkas av deras fysiska skydd, olika larmsystem samt rutiner och övningar. De tre huvudmålen som SafeCi (2021) hade presenterat kan kopplas till olika åtgärder som kan vidtas. De två första som var att *minska attraktionskraften* och *öka motståndskraften*. Att ha ett larmsystem kan då till exempel medföra att attraktionskraften för verksamheten minskar och den inbyggda säkerheten kan öka motståndskraften. Det tredje och sista huvudmålet var att *stärka motståndskraften i händelse av en attack* vilket verksamheter kan göra genom att ha övningar för att lära sig rutinerna.

Utifrån intervju svaren anses medvetenheten hos de olika verksamheterna vara god överlag men är i utvecklingsstadiet hos några. Alla kommuner och skolor arbetar med dessa frågor om antagonistiska hot på ett eller annat sätt.

Det kan finnas en koppling mellan storleken på kommunen och verksamhetens rutiner och kunskap om området. Det stämde inte alltid genom intervjuerna men de kommuner och verksamheter med större resurser var längre fram i arbetet än de mindre skolor och kommuner. I de större kommunerna fanns bra rekommendationer till kommunens verksamheter och tydliga vägledningar.

5.1 Varningslarmsystem

Resultat från litteraturstudien visar att det i dagens regelverk och föreskrifter inte finns direkta bestämmelser kring exempelvis varningslarmsystem vid hotsituationer. Det som Arbetsmiljöverket presenterar i AFS 1993:2 är att rutiner ska finnas på alla arbetsplatser för hot och våld för att kunna hantera en eventuell händelse bättre. Det ska även finnas tillgång till snabb hjälp för att lindra psykiska och fysiska skador men ett varningslarmsystem kan användas om risken för händelser är stor. Det innebär att det finns bestämmelser kring att det ska finnas men inte hur det ska vara utformat till skillnad från ett utrymningslarm.

Ett utrymningslarm ska vara utformat på ett specifikt sätt enligt olika regelverk som exempelvis Boverket och Arbetsmiljöverket. Det ska informera personer i en byggnad angående en pågående händelse samt de åtgärder som bör vidtas vid utrymningen. Det står även i dessa att ett utrymningslarm ska påvisa fara till följd av brand eller annan händelse. Innebörden av ”annan händelse” kan till exempel vara en antagonistisk attack som utmynnar i en PDV-händelse.

Det finns också bestämmelser kring hur utrymningslarmets akustiska och visuella signaler ska vara utformade vilket bör undersökas vidare för varningslarmsystem vid hotsituationer. Exempelvis kan en tanke vara att undersöka ljudnivån på det akustiska larmdonet jämfört med ett utrymningslarm eftersom riktlinjer skiljer sig åt mellan en hotsituation och utrymning. Ljudnivån kanske kan vara lägre vid en hotsituation eller att larmdonet inte ljuder lika ofta eftersom personer fortfarande kan vara i byggnaden om situationen har krävt att de behövt söka skydd och inte haft möjlighet att utrymma. Det kan också vara en tanke att undersöka om ett talat varningsmeddelande vid exempelvis en PDV-händelse kan utgå från utrymningslarmsmodellen som kan ses i Figur 10.

Den visuella signalen för ett utrymningslarm ska enligt SIS (2010) vara i rött eller vitt ljus. En undersökning kring detta bör göras för att undersöka om det ska vara andra färger eller samma för ett annat varningslarmsystem. Risken för att blanda ihop de olika larmen kanske vill undvikas men enligt litteraturstudien kan färger påverka människors riskuppfattning så färgen på larmdonet kan ha en stor betydelse. Att utgå från rapporterna av Chan & Ng (2008) och/eller Leonard (1999) kan vara en idé och sedan undersöka det vidare. Det kan även handla om vilken frekvens en visuell signal bör ha och där kan resultaten från rapporten av Chan & Ng (2008) undersökas vidare eftersom det visade att när blixthastigheten ökade, ökade även riskuppfattningen.

Från intervjuerna framkom det att många skolor och kommunala verksamheter använder sig av tekniska varningslarmsystem till följd av hotsituationer. De flesta skolor hade ett applikationssystem där personal kunde larma och bli varnade men det var endast en skola som hade ett larmsystem där elever blev direktinformerade vid en händelse. Detta kan bli problematiskt om skolor samlar in mobiler under skoltid eftersom då blir det svårare att larma. På några skolor hade olika system testats och det var bestämt att i dagsläget inte installera något larm för hotsituationer. Det var en kommun som hade riktlinjer för skolorna med tanke på varningslarmsystem och en kommun var på gång att ta fram detta.

Att ha ett system som låser alla dörrar kan vara negativt eftersom gärningspersonen kan vara inuti byggnaden och det är även negativt ur brandsynpunkt eftersom det alltid ska finnas möjlighet att utrymma.

Det visar på att tydliga riktlinjer saknas och det är upp till verksamheternas organisation att bestämma hur de ska upprätta sitt skydd. Detta kan innebära för verksamheter med lägre kunskap i området att de hamnar efter i upprättningen av skydd eller kunskapsutveckling. Det kan eventuellt även handla om resurstillgång eftersom intervjuerna visade på att några av de mindre kommunerna inte hade lika mycket kunskap i området som de större hade. Eftersom intervjuerna endast var ett stickprov går det inte att dra tydliga slutsatser och resultat utan en visare forskning krävs självklart för att validera dessa.

5.2 Övningar och människors påverkan

Som framkom av litteraturstudien kan människors reaktioner vid en stressad situation förbättras genom övningar (Enander, 2018; Frantzich, 2001). Detta eftersom det skapar väl inlärd beteenden och ett större register av agerande. En större medvetenhet kring verksamhetens säkerhetsåtgärder visade sig kan medföra minskad rädsla och ökad trygghet. Intervjuerna visade också att personer som fått genomgå utbildningar och övningar kände sig mer förberedda och visste vilka rutiner som skulle följas vid en eventuell händelse och de ansåg att det var väldigt nödvändigt i dagens samhälle.

Några vittnade om att viss personal hade känt en ökad oro kring att en attack eller incident skulle drabba verksamheten i anslutning till övningen. De som ännu inte hade utbildats eller fått delta på övningar hade en förhoppning kring att göra det snart. De kände en oro och okunskap kring området och kände att deras sannolikhet att hantera en attack på ett bra sätt var liten.

Från litteraturstudien framkom det tydligt att de övningar som gjorts eller föreslås bör vara anpassade efter målgruppen (MSB, 2023b; Curriculum Review, 2019). Där visade sig åldern vara den mest betydelsefulla skillnaden vid utformning av övning. Det framkom även att få information och utbildning kring hotsituationer och liknande kan skapa en större förståelse hos personer och även innebära färre missförstånd. Repetition är något som bör göras exempelvis eftersom personer är benägna att förflytta sig till kända platser eller personer kan det vara positivt att ha kontinuerliga övningar på verksamhetens rutiner eftersom då kommer exempelvis säkra rum bli kända platser för personerna. Det kan även påverka hur personer hanterar en situation eftersom mycket handlar om social påverkan. Om personer runt omkring vet vilka rutiner som ska följas är det troligare att en åtgärd genomförs snabbare.

Det som dock kan uppstå av repetition är en ökad rädsla för att tankar på att en attack kan uppstå kan bli mer påtaglig. Från intervjuerna visade det sig att några få drabbades av just detta att de kände en ökad oro kring att ett attentat skulle inträffa efter de genomgått en övning.

Övningarna som har genomförts på de olika verksamheterna var teoretiska eller praktiska scenariobaserade övningar. Alla verksamheter hade ett uttalat stöd kopplat till eventuella händelser och det ska finnas enligt bestämmelser från Arbetsmiljöverket.

Enligt intervjuerna var det endast en av skolorna som övade med sina elever och det har de gjort i ett antal år. Det visade sig också att deras elever inte ansåg att det var mer eller mindre jobbigt med deras interna varningslarmsystem jämfört med utrymning till följd av utrymningslarmet. Resultat av litteraturstudien belyser vikten av att syftet för övningar är tydligt eftersom många elever annars kan känna rädsla eller oro. På några skolor var det på gång att inkludera elever men många var mest fokuserade på att utbilda personal.

Olika beteenden som kan uppstå vid en utrymning är enligt litteraturstudien sammanställt men en framtida forskning kan undersöka om dessa kan sammankopplas med beteenden vid inrymning.

5.3 Analys av forskningsmetod

Intervjuerna som genomfördes i arbetet är inte heltäckande och det är endast ett stickprov. För att skapa en bättre och ett mer heltäckande resultat krävs fler intervjuer med fler kommuner och skolor. Intervjuerna fokuserades kring varningslarmsystem och övningar vid hotsituationer och urvalet begränsades till följd av tidsbegränsningen och också

av intresse från förfrågade verksamheter. Förbättringar som kan göras är att inkludera fler försökspersoner från olika verksamheter med en större geografisk spridning på dessa.

Litteraturstudien kring utformning av varningslarmsystem och övningar grundas mycket på litteratur från USA eftersom liknande svenska referenser var begränsat. Inträffade händelser i Sverige och människors påverkan på händelser är också begränsad. Därför finns en stor osäkerhet i informationen eftersom specifika attentat som inneburit stora skadefall kan få en stor betydelse i statistiken. Skillnad mellan länder och regioner kan finnas och det är svårt att dra tydliga generella slutsatser kring arbetet.

6 Slutsats

Under arbetets gång har slutsatsen dragits av forskningsfrågorna både genom litteraturstudien och intervjuerna att generella riktlinjer för varningslarmssystem och övningar saknas. Det finns bestämmelser och allmänna råd kring utrymningslarm men inte för varningslarm vid hotsituationer.

Slutsatsen av kartläggningen som baserats på intervjuer är att det ser väldigt olika ut för de intervjuade skolorna och kommunerna kring hur ett varningslarmssystem kan vara utformat. Intervjuerna visar att verksamheter i de större och medelstora kommunerna generellt ligger i framkant när det gäller rutiner och arbete kring antagonistiska hot och PDV-situationer. Den visar också att alla verksamheter har ett bra stöd till personer vid en eventuell händelse eller övning som kommer påverka människors uppfattning av övningar.

Forskningsfrågorna kopplade till övningar och människors påverkan av dessa visar från intervjuerna framgår det att personer som deltagit i PDV-övningar har generellt upplevt det som något positivt. De som ännu inte deltagit i utbildningar eller övningar känner en oro och okunskap kring området samt kände att deras sannolikhet att hantera en attack på ett bra sätt var liten på grund av detta. Litteraturstudien påvisar även att övningar ska vara anpassade efter målgrupp.

7 Framtida forskning

För att validera resultatet från intervjuerna och framtida forskning krävs mer omfattande undersökningar och försök kring varningslarmsystem, övningar och människors påverkan av dessa. Arbetet kan ligga till grund för att ta fram förslag på utformning av ett varningslarm vid hotsituationer samt hur övningar kan genomföras till följd av en hotsituation. Behovet av vidare forskning kring området anses vara välbehövlig och förslag på intressanta frågeställningar som kan undersökas är:

- Kan generella riktlinjer för varningslarmsystem eller övningar till följd av hotsituationer för exempelvis skolor tas fram?
- Bör ett varningslarmsystem vid hotsituationer ha en lägre frekvens på dess akustiska larmton eftersom riktlinjerna vid dessa händelser skiljer sig från utrymning vid brand?
- Hur kan en visuell varningssignal utformas för dessa typer av varningslarmsystem?

Referenser

- Aftonbladet. (den 14 04 2017). Terroråd i Sverige genom tiderna. *Aftonbladet*.
- Aftonbladet. (den 23 03 2022). Skräcken på tredje våningen: "Hörde skrik". *Aftonbladet*.
- Arbetsmiljöverket. (den 14 01 1993). Våld och hot i arbetsmiljön. *Arbetskyddsstyrelsens kungörelse med föreskrifter om åtgärder mot våld och hot i arbetsmiljön samt allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna*.
- Arbetsmiljöverket. (den 16 09 1999). Första hjälpen och krisstöd. *Arbetskyddsstyrelsens föreskrifter om första hjälpen och krisstöd*. Göran Lindh.
- Arbetsmiljöverket. (den 15 02 2001). Systematiskt arbetsmiljöarbete. *Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbete och allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna*. Arbetsmiljöverket.
- Arbetsmiljöverket. (2020). Arbetsplatsens utformning (AFS 2020:1), föreskrifter. *AFS 2020:1*.
- Bachman, R., Randolph, A., & Brown, B. L. (2011). Predicting Perceptions of Fear at School and Going to and From School for African American and White Students: The Effects of School Security Measures. *Youth & Society, 43*(2), 705-726. doi:<https://doi.org/10.1177/0044118X10366674>
- Bayer, K., & Rejnö, T. (1999). *Utrymningslarm-Optimering genom fullskaleförsök*. Brandteknik, Lunds tekniska högskola, Lund.
- BBC. (den 27 Augusti 2020). Christchurch mosque attack: Brenton Tarrant sentenced to life without parole. *BBC News*.
- Blair, J. P., & Schweit, K. W. (2014). *A Study of Active Shooter Incidents, 2000 - 2013*. Texas State University and Federal Bureau of Investigation. Washington D.C.: U.S. Department of Justice.
- Boulton, M. J., Trueman, M., & Murray, L. (2008). Associations between peer victimization, fear of future victimization and disrupted concentration on class work among junior school pupils. *The British journal of educational psychology, 78*(3), 473-489. doi:10.1348/000709908X320471
- Boverket. (2021b). *Boverkets byggregler (2011:6) – föreskrifter och allmänna råd*.
- Brandskyddsföreningen. (2016a). SBF 110:8. *Regler för brandlarm*.
- Brandskyddsföreningen. (2016b). SBF 502:1. *Regler för utrymningslarm med talat meddelande*.
- Brandskyddsföreningen. (2020). *Brandskydd i Boverkets byggregler*. Stockholm.
- Canter, D., Breaux, J., & Sime, J. (1980). *Fires and Human Behaviour*. (U. o. Surrey, Red.) Department of Psychology.
- Chan, A., & Ng, A. (2008). Perceptions of implied hazard for visual and auditory alerting signals. *Safety Science 47*, 346-352.
- Connell, N. M. (2018). Fear of Crime at School: Understanding Student Perceptions of Safety as Function of Historical Context. *Youth Violence and Juvenile Justice, 16*(2), 124-136. doi:<https://doi.org/10.1177/1541204016680407>
- Cosafe. (den 23 10 2023). *Skolsäkerhet med Cosafe larmapp*. Hämtat från Cosafe: <https://cosafe.se/larmapp-skola/>
- Curriculum Review. (12 2019). The Psychological Effects of Active Shooter Drills in Schools. *Curriculum Review, 59*(4), s. 9.
- Deutsch, M., & Gerard, H. B. (1955). *A study of normative and informational social influences upon individual judgment*. New York University, Research Center for Human Relations.

- Drougge, B. (den 01 05 2018). Gymnasium installerar larm vid skolskjutning – låser in eleverna. *Aftonbladet*.
- Enander, A. (2018). *Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Eriksson, J. (2021). Säkerhet i offentlig miljö. *Försvarande åtgärder mot terrorism och antagonistiska hot*.
- Fahy et al., R. F. (2009). 'Panic' and human behaviour in fire.
- Frantzich, H. (2001). *Tid för utrymning vid brand*. Lunds tekniska högskola, Brandteknik. Räddningsverket.
- Fridolf, K., & Nilsson, D. (2011). *People's Subjective Estimation of Fire Growth: An Experimental Study of Young Adults*. Lund University, Department of Fire Safety Engineering and Systems Safety, Lund.
- Försvarsdepartementet. (den 20 11 2003). Lag (2003:778) om skydd mot olyckor. *SFS 2003:778*.
- Försvarsdepartementet. (den 15 06 2023). Lag (2023:407) om viktigt meddelande till allmänheten. *SFS 2023:407*. Regeringskansliet.
- Gundry, C. S. (2016). Assessing Terrorism Related Risk: Workshop Slides. The S2 Safety & Intelligence Institute.
- Huskey, M. G., & Connell, N. M. (2021). Preparation or Provocation? Student Perceptions of Active Shooter Drills. *Criminal Justice Policy Review*, 32(1), 3-26. doi:10.1177/0887403419900316
- Höst, M., Regnell, B., & Runesson, P. (2006). *Att genomföra examensarbete* (1:6 uppl.). Lund: Författarna och Studentlitteratur.
- Institute for Economics & Peace. (2023). *Global Terrorism Index 2023: Measuring the Impact of Terrorism*. Sydney.
- Justitiedepartementet. (2017). Uppdrag till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap att verka för samordning av risk- och sårbarhetsarbete som bidrar till en ökad trygghet och säkerhet i samhället. Regeringskansliet. Hämtat från <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2017/11/uppdrag-till-msb-att-verka-for-samordning-av-risk-och-sarbarhetsarbete-som-bidrar-till-en-okad-trygghet-och-sakerhet-i-samhallet/>
- Justitiedepartementet. (den 02 06 2022). SFS 2022:666. *Terroristbrottslagen (2022:666)(2023:262)*. Sverige.
- Justitiedepartementet. (2022). *Terroristbrottslagen (2022:666). (2023:262)*. Sverige.
- Latané, B., & Darley, L. (1970). *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* New York.
- Leonard, S. D. (1999). Does color of warnings affect risk perception? *International Journal of Industrial Ergonomics* 23, 499—504.
- Michael, R. (2013). Sandy Hook Elementary School shooting. *Encyclopedia Britannica*.
- MSB. (2010). *Antagonistiska hot mot transporter av farligt gods*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- MSB. (2016). *Utvärdering av Trollhättans Stads hantering av attacken på Kronan 2015*.
- MSB. (2018). *Vägledning – samverkan vid pågående dödligt våld i publik miljö*. Karlstad: Avdelningen för utveckling av beredskap. Hämtat den 05 10 2023
- MSB. (2019). *Säkerhet i offentlig miljö – Skydd mot antagonistiska hot och terrorism*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- MSB. (2023a). *Inbyggd säkerhet i svensk stadsplanering*. Enheten för säkerhet i offentlig miljö och enskildas beredskap. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- MSB. (2023b). *Vårdshandlingar med stora konsekvenser i skolan. En vägledning för skolledning, skolpersonal och säkerhetsansvariga*. Enheten för säkerhet i offentlig miljö och enskildas beredskap. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

- National Threat Assessment Center. (2019). *Protecting America's Schools: A U.S. Secret Service Analysis of Targeted School Violence*. Department of Homeland Security. U.S. Secret Service.
- Nationella operativa avdelningen. (2017). Utvärdering av den nationella särskilda händelsen Nimo. Polismyndigheten.
- NCT. (2023). *Helårsbedömning 2023 -Sammanfattning*.
- Nilsson, D. (2006a). *En modell av det inledande utrymningsförloppet*. Fire Safety Engineering and Systems Safety.
- Nilsson, D. (2006b). *Utformning av talade utrymningsmeddelanden - erfarenheter från en enkätundersökning och oannonserade utrymningsförsök*. Fire Safety Engineering and Systems Safety.
- Nordblad, V., Vickhoff, A., & Grunér, J. (den 13 01 2022). Misstänkte 16-åringen planerade skoldådet. *Expressen*.
- NRK. (den 20 08 2015). Alle oskolene får terroralarm. *NRK*.
- Ozel, F. (2001). Time pressure and stress as a factor during emergency egress. *Safety Science*, 38, 95-107.
- Polismyndigheten. (2022). Polismyndighetens författningssamling. *Säkerhetspolisens föreskrifter om säkerhetsskydd*. Sverige: Gunilla Hedwall.
- ProtectUK. (2022). *Security risk management*.
- Quarantelli, E. (2001). *The Sociology of Panic*. University of Delaware, Disaster Research Center.
- Reinicke, B. (2007). *Utrymning från biograf – resultat från fullskaleförsök*. Lunds tekniska högskola, Brandteknik. Lund: Lunds universitet.
- SafeCi. (2021). European Recommendations for the Protection of Public Spaces against Terrorist Attacks. *Safer Space for Safer Cities , Short version*. EU-Projekt SafeCi.
- SBCB. (den 29 11 2022). Väpnat våld i skolor aktualiserar talade in- och utrymningslarm.
- Schreck, C. J., & Miller, J. M. (2003). Sources of Fear of Crime at School. *Journal of School Violence*, 2(4), 57-79. doi:10.1300/J202v02n04_04
- Sheppard, B., Rubin, G. J., Wardman, J. K., & Wessely, S. (2006). Terrorism and dispelling the myth of a panic prone public. *Journal Public Health Policy*(27), 219-245. doi:10.1057/palgrave.jphp.3200083
- Sime, J. D. (November 1985). Movement toward the familiar: Person and Place Affiliation in a Fire Entrapment Setting. *Environment and Behavior*, 17(6), 697-724. doi:10.1177/0013916585176003
- SIS. (den 22 03 2010). Brand och räddning – Branddetekterings- och brandlarmsystem – Del 23: Optiska larmdon. Svenska institutet för standarder.
- SOU 1995:19. (1995). Ett säkrare samhälle huvudbetänkande. *Hot- och riskutredningen*. Stockholm: Försvarsdepartementet.
- SVT. (den 05 04 2019). Detta har hänt: Terrordådet i Nya Zeeland. Hämtat från <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/detta-har-hant-terrordadet-i-nya-zeeland>
- Säkerhetspolisen. (2019). Vägledning i säkerhetsskydd. *Vägledning i säkerhetsskydd- Fysisk säkerhet*.
- Vårdguiden 1177. (2019). *Så fungerar nervsystemet*. Hämtat från <https://www.1177.se/liv--halsa/sa-fungerar-kroppen/hjarna-ryggmarg-och-nerver/2023>
- Walker, K. L., & Chestnut, D. (2003). The role of ethnocultural variables in response to terrorism. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 9(3), 251-262. doi:10.1037/1099-9809.9.3.251
- Weyde, P. (den 05 06 2016). Provar ny teknik mot skolattentat. Sveriges radio.

Wikipedia. (2020). *Terrorism i Sverige*. Hämtat från https://sv.wikipedia.org/wiki/Terrorism_i_Sverige den 03 10 2023

Zullig, K. J. (2020). Active Shooter Drills: A Closer Look at Next Steps. *Journal of Adolescent Health, 67*, 465-466. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.07.028>

BILAGA A - Huvudfrågor

Huvudfrågorna till varje intervju var följande:

- Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Om Nej:

- Har ni funderat på ett varningssystem?

Om Ja:

- Hur är ert varningslarm utformat?
 - Får du aktivera varningslarmet? Isåfall hur kan du aktivera det? Vad händer när du har aktiverat larmet?
 - Hur larmas ni som befinner er i byggnaden?
 - Hur/vad gör du om varningslarmet hörs/syns?
 - Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?
 - Finns det några stora skillnader för vad du ska göra jämfört med när utrymningslarmet för brand går?
 - Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?
 - Har du varit med om att larmet någon gång testats eller aktiverats genom en övning?
-
- Har du varit med på en PDV-övning?

Om Ja:

- Sker övningar kontinuerligt?
- Hur var övningen utformad?
- Visste du vad ni skulle göra då?
- Uppfattade du det som att alla runt dig förstod vad ni skulle göra?
- Hur tyckte du att övningen gick?
- Fanns det märkbara brister som uppdagades efteråt?
- Fanns det något som du saknade i övningen/händelsen?
- Hur upplevde du situationen?
- Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Till skolläringar: utbildas elever något?

Till kommuner: Arbetar ni mycket med frågor som rör antagonistiska hot? Har ni några rekommendationer till verksamheter i er kommun eller är det något varje enskild verksamhet får arbeta med själv?

BILAGA B - Intervjusvar

Sammanställning av intervju med skolförvaltning (2 personer) och en säkerhetssamordnare större kommun i södra Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Ja, det är en applikation.

Hur är ert varningslarm utformat?

Applikation.

Får du aktivera varningslarmet? Isåfall hur kan du aktivera det? Vad händer när du har aktiverat larmet?

All personal får aktivera det via en funktion i appen. Det som händer beror på typ av händelse som rapporterats men den varnar även genom tyst läge på mobilen.

Hur larmas ni som befinner er i byggnaden?

Om det är ett larm som ska varna all personal låter det som ett VMA ungefär (tågtuta).

Hur/vad gör du om varningslarmet hörs/syns? Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Fly, sök skydd och larma. Följer de nationella råden och specifika rutiner för typ av händelser (Inrym, utrym eller stäng ute). Försöka använda redan bra rutiner, se det som en allmän fara och försök sätt så mycket mellan dig och hotet. Lätt att göra rätt det ska inte vara för invecklat.

Chef kan informera om rutiner och varningslarmsystemet på exempelvis arbetsplatsträffar, APT. Men personalen har ett eget ansvar att ha koll kring ämnet också.

Finns det några stora skillnader för vad du ska göra jämfört med när utrymningslarmet för brand går?

Tvåvägskommunikation, påkalla uppmärksamhet. Utrymning blir en envägskommunikation. Alla vet vad de ska göra i båda situationer.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?

Ja, det ska utföras övningar med max 5 år mellan. De får även utbildning i systemet.

Övriga övningar och brandskyddsutbildningar genomgås också.

Har du varit med om att larmet någon gång testats eller aktiverats genom en övning?

Ja, både en väldigt stor övning och någon lite mindre.

Sker övningar kontinuerligt?

Minst var femte år.

Hur var övningen utformad?

Både stora scenarion praktiskt och diskussion kring olika scenarion i mindre forum. Det kan till exempel vara "hur skulle ni agera i en situation med...?".

Visste du vad ni skulle göra då?

Ja.

Uppfattade du det som att alla runt dig förstod vad ni skulle göra?

Ja, först teoridel och sen praktisk del. Alla visste men var olika säkra och reagerade olika.

Hur tyckte du att övningen gick?

bra

Fanns det märkbara brister som uppdagades efteråt?

All personal inrymde till sina egna hemklassrum och de sprang förbi tre utrymningsvägar. Allt diskuterades efteråt och utvärderades av samtliga som deltog i övningen.

Fanns det något som du saknade i övningen/händelsen?

Inget specifikt.

Hur upplevde du situationen?

Uppstod svåra etiska frågor, hur tänker man med elever? Hur ska man prioritera? Du som lärare har ändå ansvar för dem.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, företagshälsovård. Det kommunala krisstödet var med under de stora övningarna. Annars ska du vända dig till din närmsta chef som sedan kan ta det vidare.

Arbetar ni i kommunen mycket med frågor som rör antagonistiska hot? Har ni några rekommendationer till verksamheter i er kommun eller är det något varje enskild verksamhet får arbeta med själv?

Kommunen har vissa dialoger med trossamfund men har inga egna rekommendationer mer än att arbeta kring "förebygga, hantera och återställa". Kan hänvisa till bra verktyg och vägledningar men också hur det ser ut i den egna kommunen.

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand? Ja

Hur är ert varningslarm utformat? Applikation

Får du aktivera varningslarmet? Isåfall hur kan du aktivera det? Vad händer när du har aktiverat larmet?

All personal med tjänstemobil kan aktivera larmet och det görs via knapptryck i applikationen. Det är situationsberoende vilka som mottar larmet men vid en stor händelse får samtliga larmet. Inte vidarekopplat.

Hur larmas ni som befinner er i byggnaden?

Signal på mobilen, ljuder även om ljudet är avstängt.

Hur/vad gör du om varningslarmet hörs/syns? Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Ja, det finns tydliga rutiner och de följer rekommendationerna fly, sök skydd och larma.

Finns det några stora skillnader för vad du ska göra jämfört med när utrymningslarmet för brand går?

Det krävs snabba beslut vid en PDV-händelse jämfört med utrymning till följd av brand eftersom då är det utrymning som gäller. Svårt att ta beslut när det gäller elever eftersom hotet kan vara så nära.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?

Ja, det är både utbildningar i PDV och kring varningssystemet. Eleverna utbildas bara i utrymning till följd av brand.

Har du varit med om att larmet någon gång testats eller aktiverats genom en övning?

Ja bara testfunktionen på larmet. Övning kommer ske med all skolpersonal inom snar framtid. Den kommer vara scenariobaserad som föregås av ett teoripass.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, uppsamling kommer ske efter övningen i grupper och sedan gemensamt med skolledningen. I det vardagliga arbetet finns företagshälsan om det skulle uppstå en situation.

Säkerhetssamordnare, medelstor kommun i västra Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Nej, det enda som finns i kommunens verksamheter är på skolorna som har en applikation.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?

Ja, utbildar främst skolpersonal.

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Rekommendationer kring att varje verksamhet ska ha egna rutiner baserat på kommunens utbildningar och Polisens och MSB:s råd.

Har du varit med om en PDV-övning?

Nej, det har funnits några teoribaserade scenarioövningar som har gjorts i kommunen.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Säkerhetsavdelningen på kommunen kan stötta och sedan finns andra krisorganisationer som kan kallas in vid behov.

Arbetar ni mycket med frågor som rör antagonistiska hot? Har ni några rekommendationer till verksamheter i er kommun eller är det något varje enskild verksamhet får arbeta med själv?

Ja, det finns olika rekommendationer och annars hänvisas frågorna vidare eller hänvisa till andra myndigheters material som vägledningar och webbutbildningar. Det kommer in en del frågor och just nu är mycket kopplat till evenemang och hotbilden kring det.

Skolledning, mindre kommun i södra Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Nej

Har ni funderat på ett varningssystem?

Både och men som läget är just nu är slutsatsen att verksamheten inte vill ha ett varningslarmsystem.

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Ja, enheterna pratar PDV en gång per år innan skolstart, rutiner har tagits fram efter tre års testning av olika rutiner.

Varje rektor har fått ett så kallat ”rutin-årshjul” där det bland annat står att varje augusti ska de prata PDV med sin personal. Det ska även finnas en intern plan för varje verksamhet och det är rektorns ansvar att utbilda nyanställda på verksamhetens rutiner.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser?

Ja

Har du varit med om att larmet någon gång testats eller aktiverats genom en övning?

Nej, men verksamheter har haft övningar.

Sker övningar kontinuerligt?

Ja, de ska ske var femte år med en extern utbildare.

Till våren ska det vara en större scenariobaserad övning i olika krissituationer där PDV-händelser kommer ingå. Det ska mynna ut i svar på ”Vad har vi och vad behöver vi förbättra?” och utbildningen kommer rikta sig till skolledare i kommunen.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, närmsta chef som sedan kan ta det vidare till företagshälsovården om det behövs.

Skolledning, medelstor kommun i östra Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand? Nej

Har ni funderat på ett varningssystem?

Diskussioner kring hur man kan varna andra på skolan har hafts men inte kommit fram till ett beslut än.

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Ja.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser?

Ja

Har du varit med om en PDV-övning?

Ja, en gång.

Sker övningar kontinuerligt?

Ja, minst en gång per år.

Hur var övningen utformad?

Det började med en kartläggning av skolans lokaler kring var det fanns trygga/otrygga miljöer och en teoridel kring PDV. Sedan gjordes teoribaserade övningar som sedan diskuterades efteråt.

Visste du vad ni skulle göra då?

Ja

Uppfattade du det som att alla runt dig förstod vad ni skulle göra?

Ja, det verkade så och det blev mer naturligt när det precis hade varit ett teoriblock.

Hur tyckte du att övningen gick?

Bra.

Fanns det märkbara brister som uppdagades efteråt?

Några småsaker som kom upp från diskussioner efter övningen i arbetslagen som sedan lyftes på ett möte med ledningsgruppen.

Fanns det något som du saknade i övningen/händelsen?

Kameror var det många som saknade ur flera perspektiv och det kommer komma några kameror på ett pilotprojekt inom snar framtid.

Hur upplevde du situationen?

Personligen bra och lärorikt inför eventuella händelser. Några i personalen däremot kände sig oroliga för att det skulle ske en PDV-händelse på skolan i flera veckor efter övningen.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, närmsta chef i första hand och sedan finns elev- och företagshälsan.

Utbildas eleverna?

Nej, diskussion har förts kring att prata med eleverna.

Skolpersonal, medelstor kommun i östra Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Nej.

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Ja, det finns en handlingsplan som har gått igenom under en arbetsdag.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?

Nej, det enda som skett är en muntlig föreläsning av PDV och information kring händelser kring skolskjutningar (i USA, ej från Sverige) samt genomgång av skolans handlingsplan vid PDV.

Har du varit med om en PDV-övning?

Nej.

Har ni funderat på ett varningssystem? Funderat på övningar?

Nej, det har inte funnits några diskussioner kring detta mer än vid något enstaka arbetsplatsmöte.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, det finns företagshälsa och riktlinjer som ska följas vid allvarliga händelser.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?

Nej, det enda som skett är en muntlig genomgång som var väldigt generell.

Har du varit med om en PDV-övning?

Nej.

Har ni funderat på ett varningssystem? Funderat på övningar?

Nej, det har inte funnits några diskussioner kring detta mer än någon enstaka gång på ett APT.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, det finns företagshälsa och riktlinjer som ska följas vid allvarliga händelser.

Skolledning, mindre kommun i västra Sverige

Person 1:

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand? Nej.

Har ni funderat på ett varningssystem? Ja, det har diskuterats och undersöks för tillfället.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser? Skolledningen har tagit del av MSB:s vägledning för våldshandlingar i skolor men annars ingen övrig utbildning.

Utbildas personal? Elever? Nej, varken lärare eller elever utbildas på något sätt.

Rutiner: Nej, det finns inga uttalade rutiner.

Övningar? Nej, i dagens läge sker inga övningar men det är något som skolpersonal önskat.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få? Ja, och detta är tydligt uttalat till hela verksamheten.

Person 2:

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand? Nej, det enda som finns är ett allanrop där rektorerna kan ropa ut information. Detta är dock ett system som inte fungerar så bra eftersom det tar för lång tid. De finns även en knapp som gör att alla dörrar i skolans huvudbyggnad stängs och låses.

Har ni funderat på ett varningssystem? Ja, tankar kring detta finns men vet inte exakt vad.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser? Det kommer bli personalutbildning under hösten genom material från MSB.

Utbildas elever? Nej, elever får ingen information eller utbildning kring detta.

Rutiner: Det finns en "Hot- och våldsplan" som uppdateras varje år inför skolstarten. Den ligger på intranätet där alla kan få tillgång till den och skolledningen går igenom den på APT-möten. Det finns lite riktlinjer som de ska följa i form av "fly, sök skydd och larma".

Övningar? Nej, i dagens läge sker inga övningar men det är något som skolpersonal önskat.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få? Ja, och detta är tydligt uttalat till hela verksamheten.

Skolpersonal, mindre kommun i västra Sverige

Person 1:

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand? Nej

Har ni funderat på ett varningssystem? Ja, detta undersöks just nu.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser?
Handlingsplanerna som skolan utformat är det enda som finns i dagens läge.

Rutiner: Det finns vissa steg som ska följas via handlingsplanen men det var inte någon uttalad rutin eller något som fanns nära till hands.

Övningar? Nej, det har inte skett några övningar men det är önskvärt.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få? Ja, det finns ett uttalat stöd dit man kan vända sig.

Person 2:

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand? Nej, det finns bara ett allanrop som rektorerna kan använda men det används inte.

Det är tänkbart att utrymningslarmet för brand kommer användas av personal vid en eventuell händelse i brist på kunskap.

Har ni funderat på ett varningssystem? Ja, det finns en på verksamheten som arbetar med detta just nu.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser?
Nej.

Rutiner: Det finns inga direkta rutiner vilket ses som ett problem med en eventuell händelse. Inrymning, utrymning eller utestängning är något som nämnts men inte mer än så utan bättre rutiner önskas.

Övningar? Nej, det är dock önskvärt.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få? Ja, det finns en krishanteringsgrupp och elev- och företagshälsa.

Kommunledning, mindre kommun i västra Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Nej

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Nej

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?

Nej

Har du varit med om att larmet någon gång testats eller aktiverats genom en övning?

Ja, en gång under en väldigt gedigen övning.

Sker övningar kontinuerligt?

Nej

Hur var övningen utformad?

Scenario, gisslandrama på en skola med skådespelare och fiktiv länsstyrelse och polis larmades osv.

Visste du vad ni skulle göra då?

Ja.

Uppfattade du det som att alla runt dig förstod vad ni skulle göra?

I det stora hela ja.

Hur tyckte du att övningen gick?

Förvånansvärt bra.

Fanns det märkbara brister som uppdagades efteråt?

Mycket uppföljningar och diskussion med utvärdering i direkt anslutning till övningen.

Fanns det något som du saknade i övningen/händelsen?

Inget specifikt.

Hur upplevde du situationen?

Befann sig långt ifrån själva gisslan, annars bra övning och väldigt lärorik.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, företagshälsovård.

Arbetar ni som kommun mycket med frågor som rör antagonistiska hot? Har ni några rekommendationer till verksamheter i er kommun eller är det något varje enskild verksamhet får arbeta med själv?

Alla frågor som rör detta hänvisas till Säkerhetschefen som i sin tur kan ta det vidare om det behövs.

Säkerhetschef, mindre kommun i västra Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Nej, inget generellt. Vissa verksamheter i kommunen har överfallslarm.

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Nej, det finns dock en plan för de olika verksamheterna. *(Det finns ett kort övergripande policydokument för hela kommunkoncernen som talar om att "respektive enhetschef ansvarar för upprättande av rutiner på sin enhet". Sedan finns det, förhoppningsvis, mer eller mindre detaljerade planer i respektive verksamhet).*

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?

Nej, men de olika verksamheterna kan få tips och stöd kring övningar.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, företagshälsovård. *(Krisstöd kan även lämnas från kommunens POSOM om inte verksamheterna själva har resursen).*

Arbetar ni mycket med frågor som rör antagonistiska hot? Har ni några rekommendationer till verksamheter i er kommun eller är det något varje enskild verksamhet får arbeta med själv?

Kommunen har inga egna riktlinjer eller rekommendationer men kan hänvisa vidare till myndigheter eller motsvarande.

Skolförvaltning, skolkoncern hela Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Nej, större satsning på övningar och rutiner.

Har ni funderat på ett varningssystem?

Det har testats med en applikation men det fungerade inte som förväntat.

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Ja, basen är fly, sök skydd, larma och slåss men det gäller också att försvåra och hantera en händelse.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser?

Ja, all personal blir utbildade i både PDV och ”stoppa blödningen”.

Har du varit med om en PDV-övning?

Ja, men som instruktör.

Sker övningar kontinuerligt?

Ja, det ska repeteras varje år.

Hur var övningen utformad? *Scenarion? Varningslarm?*

Det är först två teoriblock där det första handlar om vilka händelser som kännetecknar PDV och vilka situationer man kan använda det man lär sig på utbildningen och det andra är hur man hanterar en händelse. Även utbildningen ”stoppa blödningen” går igenom för att lära sig att hantera eventuella skadade.

Sedan är det scenariobaserade övningar där varje moment övas separat och personalen får träna på att fatta olika beslut med en tillhörande diskussion efteråt. Där lyfts känslor, tankar och eventuella brister.

Uppfattade du det som att alla runt dig förstod vad ni skulle göra?

Ja, eftersom det var mycket teori innan.

Hur tyckte du att övningen gick?

Bra.

Fanns det märkbara brister som uppdagades efteråt?

Vid eventuella brister uppkommer dessa i diskussionen efter övningen.

Fanns det något som du saknade i övningen/händelsen?

Nej.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Insatsstöd, krisstöd och företagshälsa med samtalsstöd alla dygnets timmar.

Utbildas eleverna?

Ett pilotprojekt är inlett med några gymnasieklasser som får genomgå en anpassad övning. Det är mycket uppskattat och det gör att de kan följa lärarens instruktioner lättare. Detta är inte systematiskt än men tanken är att det ska bli någon som genomförs kontinuerligt.

Säkerhetschef, större kommun i södra Sverige

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Nja, några verksamheter har överfallslarm som är kopplade till larmcentral som i sin tur kontakter vaktare eller polis. Det är på gång med ett pilotprojekt för att testa ett lokalt varningslarmsystem i form av en applikation.

Larmsystemet som kommer:

Hur är ert varningslarm utformat?

Applikation

Får du aktivera varningslarmet? Isåfall hur kan du aktivera det? Vad händer när du har aktiverat larmet?

Alla med tillgång till applikationen kommer kunna larma via denna, det kommer främst bli skolpersonal till en början. Det är lokalt och kommer inte vara automatiskt vidarekopplat.

Hur larmas ni som befinner er i byggnaden?

Det är via en signal som kommer från applikationen.

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Ja, det ska göras en riskbedömning på varje enskild arbetsplats och det finns enklare rutiner med åtgärdsförslag som verksamheterna kan utgå ifrån.

Det sker en del förebyggande arbete för att minska risken för att en händelse ska uppstå. Sedan finns det även en ny riktlinje i kommunen för ”våld och hot” som är central för kommunen och den ska alla verksamheter utgå ifrån.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser?

Ja, det finns två olika utbildningar där den ena riktar sig till chefer och den andra för övrig personal. Dessa är externa utbildningar och kommer i olika nivåer så att personer gradvis kan öka sin kunskap.

Har du varit med om en PDV-övning?

Ja, teoretiska övningar.

Sker övningar kontinuerligt? Hur ofta övar ni?

Teoretiska övningar med diskussioner sker i samband med utbildningarna.

Hur var övningen utformad?

Scenariobaserade övningar ex. ”hur hanterar vi en PDV-händelse på en gymnasieskola”.

Visste du vad ni skulle göra då?

Ja.

Uppfattade du det som att alla runt dig förstod vad ni skulle göra?

Ja, alla verkade ha god koll.

Hur tyckte du att övningen gick?

Bra, och det var mycket bra diskussioner efteråt.

Fanns det märkbara brister som uppdagades efteråt?

Ja, och dessa åtgärdades med exempelvis kontaktlistor, krisplaner, utbildningar och ta upp detta på APT-möten.

Fanns det något som du saknade i övningen/händelsen?

Nej, tycker teoretiska övningar fungerar bra.

Hur upplevde du situationen?

Välbehövligt för alla som deltog.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Ja, det finns företagshälsovård och ett säkerhetsföretag som kan stötta vid övningar.

Arbetar ni mycket med frågor som rör antagonistiska hot? Har ni några rekommendationer till verksamheter i er kommun eller är det något varje enskild verksamhet får arbeta med själv?

Det är framtaget en handlingsplan för våldsbejakande extremism i samarbete med polisen och det finns en styrgrupp kopplat till vad som behövs för att öka medarbetares säkerhet i kommunen samt övrigt myndighets-samarbete. Den nya riktlinjen i kommunen för ”våld och hot” är central för kommunen vilken alla verksamheter har tillgång till.

Skolledning och personal, skola från en skolkoncern, medelstor kommun i västra Sverige (5 intervjuade personer)

Har er verksamhet ett varningslarm för andra typer av hot än brand?

Ja, ett internt varningslarmsystem som benämns som "lockdown"-system.

Hur är ert varningslarm utformat?

Internt webbaserat system sedan 2015.

Får du aktivera varningslarmet? Isåfall hur kan du aktivera det? Vad händer när du har aktiverat larmet?

All personal som är uppkopplade till skolans nätverk.

Hur larmas ni som befinner er i byggnaden? Är det via en signal eller meddelande? Finns det någon visuell signal som indikerar att varningslarmet gått?

Larmet är uppbyggt genom en signal på tre pip följt av ett talat meddelande och därefter tre pip, detta upprepas sedan. Det är kopplat till högtalare som finns både inomhus och utomhus, i korridorer och klassrum.

Hur/vad gör du om varningslarmet hörs/syns?

Utrym eller inrym beroende på situation.

Finns det några instruktioner eller rutiner som du ska följa?

Hot utanför skolgården: larma 112 för att sedan informera ledningen.

På skolan eller skolgården: larma 112, sätta igång varningslarmsystemet och meddela ledningen. Då gäller det att ta sig in i ett låsbart utrymme, täcka för fönster och gömma sig.

Finns det några stora skillnader för vad du ska göra jämfört med när utrymningslarmet för brand går?

Den stora skillnaden kan bli att personal får ansvar för fler elever vid en hotsituation än vanligtvis. Sedan är det skillnad på larmsignalen mellan utrymningslarmet och deras "lockdown"-system. Ljudet är tystare på lockdown-larmet eftersom man då ska kunna vistas i skolans lokaler vid en hotsituation.

Får ni tillgång till utbildningar eller utbildningsmaterial kopplat till antagonistiska händelser eller ert eget varningslarmsystem?

Ja, rutiner för lockdown går igenom, övningar för personal och test av varningslarm görs inför varje skolstart. Verksamheten utbildas även i grundläggande brandkunskap en gång om året.

Har du varit med om att larmet någon gång testats eller aktiverats genom en övning?

Ja, larmet med tillhörande övning testas kontinuerligt.

Sker övningar kontinuerligt?

Ja, 1 ggr per termin.

Hur var övningen utformad?

Scenariobaserade övningar som innehåller alla steg utom att larma. Säkerhetsansvarig på skolan talar om för en personal att det är ett "hot" på skolan och då får den aktivera larmet och sen görs alla steg (utom att larma 112) med all personal och alla elever.

Visste du vad ni skulle göra då?

Ja.

Uppfattade du det som att alla runt dig förstod vad ni skulle göra?

Ja, både lärare och elever var väl införstådda med vad som skulle göras.

Hur tyckte du att övningen gick?

Bra, allt gick på rutin.

Fanns det märkbara brister som uppdagades efteråt?

Efter varje övning får personalen fylla i en enkät där eventuella brister framkommer. Under en period framkom det att larmet inte hördes tillräckligt på alla delar av skolan vilket innebar att de fick byta högtalare eller på vissa platser räckte det med att öka signalen.

Fanns det något som du saknade i övningen/händelsen?

Nej, inget uppenbart.

Hur upplevde du situationen?

Vissa elever får en ökad stress och blir oroliga men lika oroliga som vid en brandövning.

Finns det något stöd kopplat till övningar eller eventuella händelser som du kan få?

Mentorerna pratar med eleverna och elevhälsan finns tillgänglig.

Utbildas eleverna?

De är med på alla lockdownövningar och de får en liten utbildning av mentorerna vad de ska göra vid en lockdown samt hur vissa klassrum som är mer komplexa bör inrymmas eller utrymmas.